

Filatelistengroep
HET BALTISCHE GEBIED

Filatelistengroep 'Het Baltische Gebied'

Lidmaatschap

Digitaal € 20,00 per jaar.
Nederland € 30,00 per jaar.
Buitenland € 35,00 per jaar.

Voorzitter

R.W. van Wijnen
Karthuizerstraat 31
6824 KA Arnhem
tel. 026 3513484
voorzitter@hetbaltischegebied.nl

Penningmeester/Secretaris ledenadministratie

H.W.A. Pijpers
Nederlandlaan 42
2711 JA Zoetermeer
tel. 06 53171208
secretaris@hetbaltischegebied.nl
penningmeester@hetbaltischegebied.nl

Opmaak/redactie 'Het Baltische Gebied'

J. Kaptein
Reigerskamp 705
3607 JP Maarssen
tel. 0346 574418
redactie@hetbaltischegebied.nl

Beheerder bibliotheek

O. Petri
Brugakker 3640
3704 LP Zeist
Tel. 030 6950735
bibliotheek@hetbaltischegebied.nl

Erelid

A.C. de Bruin (1940-2015)

Bankgegevens

IBAN: NL95INGB0003243251
BIC: INGBNL2A
"Het Baltische Gebied"
te Zoetermeer

HBG op Internet

www.hetbaltischegebied.nl

INHOUDSOPGAVE

- 2 Beste mensen...**
Ruud van Wijnen
- 3 Verslag 74^e bijeenkomst 23 maart 2019**
Olav Petri
- 4 "Laimigu 1941. g."**
Ruud van Wijnen
- 19 Hulp tijdens de oorlog : meer vragen dan antwoorden**
Olav Petri
- 20 In 1918 van Bulgarije naar het Postgebiet
Oberbefehlshaber Ost**
Thomas Löbbbering
- 23 Tastbare getuigen van zware tijden**
Olav Petri
- 24 Litouwen 1944 en (hoe?) verder : deel 2**
Jan Kaptein
- 30 Letland, 1944 en (hoe?) verder : deel 3**
Ruud van Wijnen
- 37 Aanwinsten en vondsten**
- 38 De grens bij Narva**
Olav Petri
- 40 Terugkomen op**
Jan Kaptein, Ruud van Wijnen
- 42 Voor u gelezen**
Jan Kaptein, Olav Petri, Ruud van Wijnen

Bij de voorplaat:

Op 29 dec. 1940 verzonden nieuwjaarskaart binnen Valmiera: "Gelukkig 1941".

Gemengde frankering met een Letse en een Sovjet Letse postzegel. Artikel op pagina 4.

BESTE MENSEN...

Ruud van Wijnen

Als ik op 10 juli deze “Beste mensen” schrijf trekt de Tour de France de Vogezen in, op weg naar Colmar. Twee weken daarvoor deed ik, geheel in eigen tempo op weg van Metz naar Bazel, hetzelfde. Daarbij volgde ik de frontlijn van de Eerste Wereldoorlog waarbij inspirerende landschappen werden afgewisseld door voormalige slagvelden, protserige monumenten en verstilte begraafplaatsen. Veel indrukken en bezinning, bijvoorbeeld op een Duitse begraafplaats waar tussen de duizenden kruizen met de namen van gesneuvelde soldaten één afgeronde steen met een davidster staat.....

Dat oorlogen en hun gevolgen ook voor filatelisten een bron van inspiratie kunnen zijn ziet u aan de diverse posthistorische artikelen in dit nummer van ons blad, waarin ook regelmatig aandacht wordt besteed aan het wel en wee van de afzenders en ontvangers van de getoonde en beschreven poststukken. Ook worden door de schrijvers vragen gesteld; gelukkig kennen we lang niet alle antwoorden. Een mooi voorbeeld daarvan vormt de door Thomas Löbbering beschreven brief die in 1918 vanuit Bulgarije naar het Postgebiet Oberbefehlshaber Ost werd verzonden en daar ook betrekkelijk snel aankwam. De Tweede Wereldoorlog komt aan bod in bijdragen van Olav Petri en Ruud van Wijnen. Olav duikt bij tijd en wijle interessante kaarten en brieven op uit stapeltjes waarmee hij “nog wel eens iets wil doen”. Ditmaal een briefkaart, in 1943 vanuit Vilnius verzonden naar Lissabon, waarmee de afzender bedankt voor een ontvangen hulppakket, een “Liebesgabe”.

Daarnaast een andere tastbare getuige van zware tijden: een brief uit 1940 van Riga naar Amsterdam. Voor beide geldt dat mensen in 1940 en zelfs in 1943 geen idee hadden van wat er bij een bezetting zal gebeuren.

In “Laimigu 1941. g.” beschrijft Ruud welke postzegels de Letten tijdens de opvolgende bezettingen door de Sovjet-Unie en het Duitse Rijk konden (of moesten) gebruiken en welke combinaties ze konden maken.

Aanleiding genoeg om uw eigen verzameling nader te bekijken.

Jan Kaptein en Ruud van Wijnen schrijven verder aan hun artikelen over de verzamelmogelijkheden na 1944. Ruud wijdt in zijn deel 3 aandacht aan de gebruikte sovjetstempels in Letland en Jan beschrijft in zijn deel 2 de nog in Litouwen gebruikte dagtekenstempels uit voorafgaande perioden.

Nog een tijdsbeeld: Joop van Heeswijk beschrijft in de rubriek Aanwinsten en Vondsten een brief uit 1919 met de aantekening “Wegen Marken Einfuhr zurück!”.

Oorlog of geen oorlog, verzamelaars en handelaren blijven in contact.

Ik begon deze inleiding met mijn fietstocht van Metz naar Bazel. Fietsen en filatelie laten zich goed combineren en afwisselen: het eerste vooral ’s zomers, het tweede met name in de winter. “Vroeger” fietste ik wel van Rotterdam langs de Hollandsche IJssel naar Utrecht om bij een handelaar rond te neuzen. Meestal zonder succes overigens. Metz en Bazel zijn van die steden waarvan je, ook “vroeger”, kon verwachten er een postzegelwinkel te ontdekken en er een onverwachte vondst te doen. Die romantiek is voorbij.

In Bazel zag ik op een kale muur nog wel de naam van een postzegelhandel. Een gehoepte pijl verwees naar de tweede etage van een kantoorgebouw. Ik ben maar doorgelopen, ook omdat ik in het buurtje werd aangesproken door dames die waarschijnlijk helemaal geen postzegels verzamelen. Op 11 juli lees ik deze “Beste mensen” nog even door, vandaag fietsen en zwoegen de renners naar La Planche des Belles Filles. Nog zo’n plek waar je, zeker op de fiets, beter niet kan komen.

Olav Petri

***Ondanks het mooie weer en bericht van verhin-
dering door de “usual suspects” (om de film
Casablanca te citeren), ondanks ziekte van Gert
Vogel en ondanks familieomstandigheden van
Jan Bisschops konden we uiteindelijk met liefst
18 personen zeer actief zijn op ons hobbygebied.***

Martin Bechstedt was uit Duitsland gekomen voor een presentatie en Mart Schenkelaars uit Eindhoven via een enorme omweg. Bankier van de dag was Thomas Löbbbering. Materiaal uit de bibliotheek lag ter verkoop in de zaal.

Ruud meldde dat twee leden uit het buitenland zijn overleden, de heren Jorma Lindeblad en Hans- Christoph von Lindeiner. We herdachten hen met een moment van stilte.

Penningmeester/secretaris

Penningmeester Hans Pijpers lichtte de positieve cijfers van zijn jaarverslag over 2018 toe.

De kascommissie bestaande uit Keimpe Leenstra en André Vandevoorde controleerde de boeken en zag dat die klopten. Onder dank werd de penningmeester decharge verleend.

De verkoop van de bibliotheek levert nog steeds geld op. Portokosten zijn voor buitenland lager dankzij Thomas. We hebben 40 betalende leden, waarvan er twee wegens wanbetaling worden geroyeerd.

Mededelingen

Martin Bechstedt, Ruud van Wijnen en Jan Kaptein hadden nieuwe literatuur te melden: een zeer uitgebreid falsificatenboek Litouwen van Jankauskas, een boekje over Litouwse ontwerpen en een boek over Letse lokale belastingzegels van Irikov en

Bloom.

Martin werkt aan een geheel herzien (aangevuld) deel 1 van zijn Litouwen handboek. Verder is van Bubnis een tweedelig handboek verschenen dat zeer dik moet zijn.

Jan Kaptein stuurde een nieuwsbrief rond. Thomas meldt dat de Arge Deutsche Ostgebiete waarschijnlijk opgeheven wordt omdat geen nieuw bestuur gevormd kan worden, kwestie van leeftijd van zittende en mogelijke bestuursleden.

Het project

Het speuren naar het verder gebruiken van oude stempels na de “bevrijding” van de Baltische landen in 1944 komt op stoom, ook bij onze zustervereniging in Duitsland. Martin Bechstedt zet de vondsten in een bestand zoals hij dat gedaan heeft bij zijn stempelboeken. Dus zoek mee, maak een scan of kopie en meld de vondsten aan Martin: m.bech@t-online.de. Martin toonde tevens hoe het boek er uiteindelijk uit kan zien.

Presentaties en verder

Martin Bechstedt, inmiddels een specialist in het maken van mooie literatuur, demonstreerde hoe hij stempels onderbrengt, hoe hij als een tovenaars onvolkomenheden kan wegwerken, zaken kan standaardiseren. Indrukwekkend. Elk stempel kost hem uiteindelijk wel 40 minuten. Hij vertelde ook dat de afbeeldingen van

bijvoorbeeld Fugalevicius minieme “geheime” tekens hadden om het vervalsers lastig te maken. Modern Estland, zoals Martin dat opzette, heeft dat niet meer nodig.

Na de lunch, die voorzitter Ruud ondanks de gezelligheid moest afsluiten, presenteerde hij een mooie handout met de titel “Gebeten door de hond én de kat”, waarin de filatelistische rijkdom van het jaar 1941 werd getoond. Belangrijk is om uit de oorlogsjaren de tarieven te weten, de geldigheidsduur van de uitgaven, de waarde van de lats en de roebel. Eigenlijk nooit op tarieven of zo gelet. Voor mij is zoiets een nieuw terrein, je blijft leuk bezig met onze hobby.

De veiling werd vóór de lunch gehouden en was levendig. Menigee ging met nieuw speelgoed naar huis zodat dit weekend bij menigee weer materiaal op tafel zal liggen.

◀

“LAIMIGU 1941. g.”

Ruud van Wijnen

Hun land was, net als Estland en Litouwen, sinds de zomer van 1940 bezet en geannexeerd door Sovjet-Unie. In hoog tempo waren en werden door de bezetter maatregelen genomen om het land politiek, economisch en maatschappelijk in de Sovjet-Unie te integreren. Landbouwgrond werd onteigend en herverdeeld, fabrieken en bedrijven genationaliseerd, privébezit geconfisqueerd en niet-communistische politieke en maatschappelijke organisaties ontbonden.

Filatelistisch gezien waren het boeiende tijden. Letse en Sovjet-Letse postzegels en stempels werden in alle mogelijke combinaties naast en op elkaar gebruikt (afb. 2, 3 en 4). En vanaf 15 december 1940 konden de Letten hun post ook met Sovjet-Russische postzegels frankeren.

Alle hoopvolle wensen ten spijt zou 1941 bepaald geen “gelukkig nieuwjaar” worden. Aan de Sovjetbezetting kwam een einde, de Duitse volgde. De ene dictatuur volgde de vorige op en bouwde er op voort. Al tien dagen na de aanval op de Sovjet-Unie werd Riga op 1 juli door Duitse troepen ingenomen. Aanvankelijk werden ze door veel Letten als bevrijders van het sovjetjuk begroet (afb. 17b) en gloorde er hoop op een bepaalde vorm van zelfstandigheid binnen het Duitse Rijk. Die bleek al snel ijdel.

Afb. 2

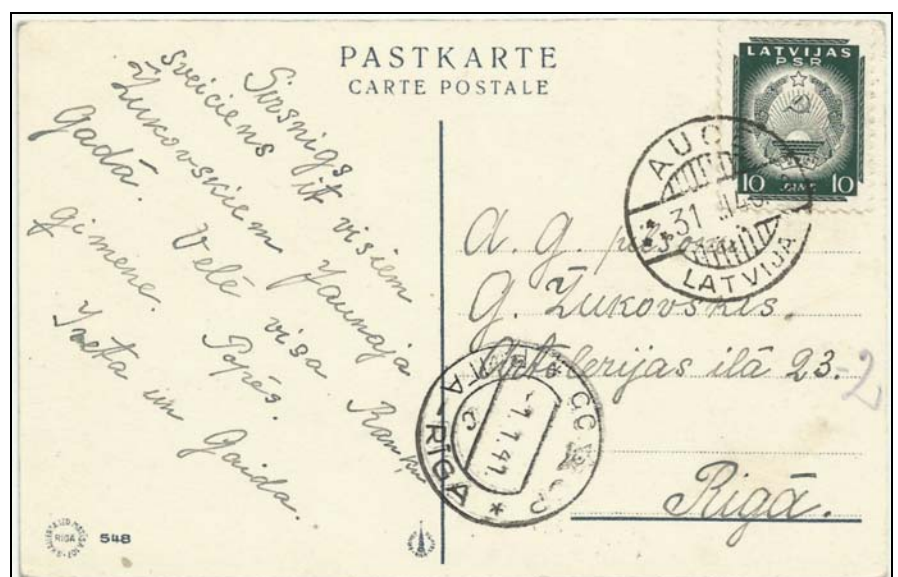
Briefkaart van AUCE naar РИГА – РИГА, 31 december 1940 – 1 Januari 1941. Het Sovjet-Letse zegel van 10 sant. is ontwaard met een Lets dagtekenstempel, het tweetalige aankomststempel is onmiskenbaar (vijfpuntige ster met hamer en sikkel en de afkorting СССР) van Sovjet-Letse origine.

“Een gelukkig 1941”, rond de jaarwisseling van 1940 naar 1941 was er voor de Letten alle reden om elkaar veel goeds te wensen (afb. 1).

Afb. 1

Op 31 december 1940 in Riga verzonden wenskaart: “veel geluk in het nieuwe jaar!”

Voor Duitsers maakten de Baltische Landen deel uit van hun "Lebensraum", te koloniseren gebied. In dat kader werden de ingrijpende maatregelen uit de Sovjettijd niet of nauwelijks teruggedraaid. Zo konden bv. genationaliseerde bedrijven gemakkelijk worden ingepast in de Duitse oorlogseconomie.

Voor veel Letten zal het uiteindelijk niet uitgemakt hebben of ze door de hond of door de kat gebeten werden. De vraag was vooral hoe je, gedurende beide bezettingsperioden, kon overleven. Ook letterlijk.

Post in 1941

In 1941 konden inwoners van Letland hun brieven en kaarten in verschillende perioden frankeren met postzegels van drie verschillende landen, veranderden muntenheden en tarieven en deden nieuwe stempels hun intrede. Van deze boeiende filatelistische veranderingen, hoe navrant ook, wil ik in dit artikel een beeld schetsen. Het waren verwarrende tijden, dat zeker. Om dat te illustreren eerst het verhaal van de verdwenen brug.

Afb. 3

Op 1 januari 1941 binnen Riga verzonden drukwerkenveloppe. Letse postzegel van 3 sant., ontwaard met tweetalige, Sovjet-Lets stempel ПИГА – RĪGA.

Afb. 4

Lokale wenskaart verzonden binnen VALMIERA, 29 december 1940. Gemengde frankering van een Letse en een Sovjet-Letse postzegel, ontwaard met een Lets dagtekenstempel. Ook plakte de afzender een propagandazegel op haar kaart. Deze refereert aan de periode 1934-1939, 5 jaar autoritaire regeringsmacht van president Karlis Ulmanis. Afgebeeld is de waterkrachtcentrale in de Daugava bij Kēgums.

De brug bij Sigulda

Aan het einde van de jaren dertig werden in Letland door meerdere private drukkerijen geïllustreerde enveloppen op de markt gebracht. Filatelistisch niet van belang, maar welkome blikvangers in een verzameling. Ook uit de periode van de Sovjet-bezetting kennen we een enveloppe met foto's op zowel voor- als achterzijde (afb. 5a en 5b). De vermelding "Latvijas P S R" rechtsonder op de voorzijde geeft de oorsprong aan. Tijdens de Duitse bezetting duikt de enveloppe, aangepast aan de nieuwe tijd, weer op. Een hakenkruisachtig symbool bedekt "Latvijas P S R"; tweetalig horen de foto's nu bij "LATVIJA - LETTLAND" (afb. 6).

Maar..... op de tweede enveloppe ontbreekt de brug, de brug over de Gauja bij Sigulda. Op die moderne en fraaie brug waren de Letten nogal trots. Hij werd in 1940 zelfs afgebeeld op het geldbiljet van 5 lats (afb. 7). Waarom is hij verdwenen van de enveloppe? De website van het toeristenbureau van Sigulda vermeldt dat de brug op 23 juli 1937 in gebruik werd genomen in aanwezigheid van o.a. president Karlis Ulmanis en de minister van transport. De tekst op de website meldt ook dat de brug in 1941 werd opgeblazen door de terugtrekkende sovjettroepen en dat herbouw plaatsvond in 1950.

Mijn eerste aanname was dat het voor de hand ligt dat een door sovjettroepen opgeblazen brug niet meer in volle glorie wordt afgebeeld tijdens de Duitse bezetting: brug weg = foto weg (al lagen er mogelijk goede propagandistische mogelijkheden). Maar zo simpel was de oplossing niet. Ik ontdekte namelijk een enveloppe uit de Sovjettijd, ook zonder brug (afb. 8) (lit. 1).

Tweede aanname: voor de sovjets refereerde de brug te veel aan de "goede, oude tijden" van het autocratische bewind van president Ulmanis en diende de foto daarom bij nader inzien van de enveloppe te verdwijnen.

De postzegels en hun gebruiksperiodes

Gedurende de eerste maanden van 1941 konden de Letten hun post

Afb. 5a

Voor- en achterzijde van een aangetekende brief van RĒZEKNE naar RĪGA, 6-7 maart 1941. Sovjet-Russische zegels, ontwaard met het Letse stempel van Rēzekne. Als tweede foto de brug bij Sigulda.

Afb. 5b

frankeren met postzegels van drie verschillende autoriteiten: de Letse, de Sovjet-Letse en de Sovjet-Russische. Op 25 november 1940 was de Russische roebel tot officiële munteenheid in Letland verklaard tegen de onrealistische en voor Letland buitengewoon nadelige koers van 1:1 (de jaarlijkse koers bedroeg ongeveer 1:10). Door deze gelijkshakeling konden zegels met frankeerwaarden in Letse santimi

en Russische kopeken probleemloos in mengfrankeringen worden gebruikt. Uiteindelijk werd de Letse lat op 25 maart 1941 uit de roulatie genomen (lit.1).

Afb. 6

Per Duitse veldpost verzonden brief aan de suikerfabriek in Riesenburg in Oost-Pruisen, 27 sept. 1941. De foto van de brug bij Sigulda ontbreekt.

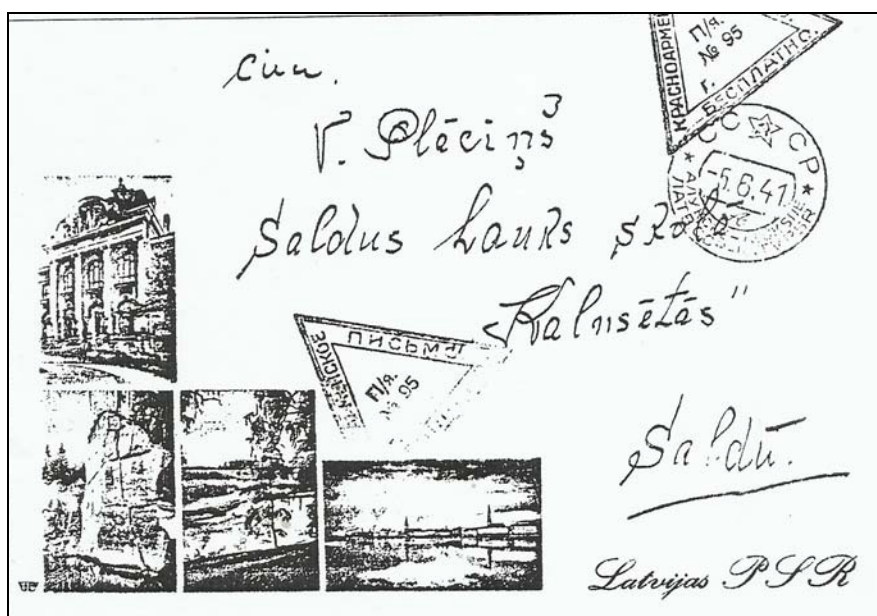
Afb. 7

Lets bankbiljet van 5 lats met als afbeelding de brug over de Gauja bij Sigulda, nog tijdens de Sovjetbezetting uitgegeven tussen 3 augustus 1940 en 25 maart 1941.

Afb. 8

Portvrije veldpostbrief van een soldaat in het Rode Leger van АЛҮКСНЕ-АЛҮКСНЕ naar Saldus, 5 juni 1941. Hier is tijdens de Sovjetbezetting de brug bij Sigulda al van de enveloppe verdwenen.

Afb. 9

Lets postwaardestuk van 10 santimu, bijgefrankeerd met een Sovjet-Russische postzegel van 20 kopeken tot het buitenlandtarief van 30 kopeken. Dit tarief was op 15 dec. 1940 van kracht geworden. Op 17 jan. 1941 verzonden van ANNE-NIEKI naar Adlershorst bij Gdansk (= Orlovo bij Gdynia) in bezet Polen. Gecensureerd in Königsberg.

Afb. 11

Op 4 jan. 1941 verzonden brief van ПИГА-РІГА naar Kopenhagen in Denemarken, gefrankeerd met een Sovjet-Letse postzegel van 50 sant. volgens het sovjet buitenlandtarief van 50 kopeken. De brief werd zowel in Königsberg als in Denemarken gecensureerd.

In het begin van 1941 waren van de Letse zegels alleen die met de afbeelding van het landswapen nog geldig voor frankering. Dat gold zowel voor de zegels van het type "grote" als "kleine" landswapen. Van die eerste zijn uit 1941 weinig voorbeelden bekend en ook het gebruik van de zegels met het "kleine" landswapen (mi. 281-291) nam snel af. Het zullen zegels zijn die mensen nog ergens thuis hadden liggen (afb. 9 en 10). Op 20 april 1941 kwam een einde aan de frankeergeldigheid van de landswapenzegels. Voorlopig althans.....

Afb. 10

Letse postzegel op 6 april 1941 afgestempeld in GULBENE, twee weken voor het einde van de geldigheid.

Op 21 oktober 1940 werden de eerste frankeerzegels van de Letse Socialistische Sovjet Republiek (Latvijas PSR) uitgegeven (Mi. 292-304). De waarden waren nog gebaseerd op de Letse posttarieven. Deze werden in twee fasen aangepast aan die van de Sovjet-Unie. Op 15 december 1940 werden de Letse tarieven voor post naar het buitenland vervangen door die van de Sovjet-Unie (afb. 11). Ruim een maand later, op 20 januari 1941, werden in Letland ook voor "binnenlandse" post, d.w.z. post binnen de Sovjet-Unie de sovjettarieven ingevoerd (afb. 12). De Sovjet-Letse zegels behielden hun frankeergeldigheid tot 16 juli 1941, twee weken na de inname van Riga door de Duitsers.

Gelijktijdig met de eerste aanpassing van de Letse posttarieven aan de Russische op 15 december 1940, werden ook de Russische postzegels in Letland geldig voor frankering (afb. 9, 13a en 13b). Juist deze zegels zouden in de periode dat de Sovjetbezetting door de Duitse werd vervangen de meest constante frankeermogelijkheid blijken te worden.

Afb. 12

Briefkaart van KANDAVA naar ПИГА-РІГА, 8-9 febr. 1941. In Kandava belast met 20 kopeken aanvullend port omdat op 20 januari 1941 het tarief was verhoogd van 10 tot 20 kopeken.

Afb. 13a

Briefkaart van MAJORI naar Palestina, 3 febr. 1941. Gefrankeerd met de Sovjet-Russische postzegel van 30 kopeken. Britse censuur in Palestina.

Afb. 13b

Gemengde frankering van een Sovjet-Letse postzegel van 10 sant. en een Sovjet-Russische zegel van 5 kopeken op een lokale brief binnen Riga. Dagtekenstempel ПИГА 5-РІГА 5, 4 febr. 1941.

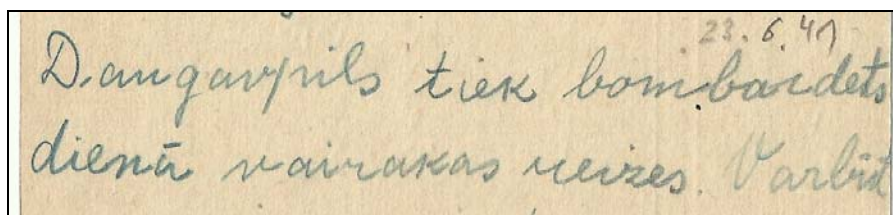
Afb. 14

Briefkaart van LIEPĀJA naar Krustpils, verzonden op 22 juni 1941. De dag van de Duitse aanval op de Sovjet Unie en de eerste oorlogshandelingen rond Liepāja. Sovjet postwaardestuk van 20 kop., ontwaard met een Lets dagtekeningstempel.

Afb. 15a

Briefkaart van ДАУГАВПИЛС – DAUGAVPILS naar Sventē, 24 juni 1941. De afzender schrijft "Daugavpils wordt vandaag (23 juni) gebombardeerd" (afb. 15b). Daugavpils werd op 26 juni door de Duitsers ingenomen. Sovjet postwaardestuk van 20 kop., afgestempeld met een tweetalig sovjet- stempel.

Afb. 15b

De Duitse bezetting

Al op de eerste dag van de Duitse aanval op de Sovjet-Unie, op 22 juni 1941, werden havens, spoorwegknooppunten en andere strategische doelen bij Liepāja en Ventspils gebombardeerd (afb. 14). Tussen 23 en 26 juni vonden gevechten plaats rond Liepāja, op de 29ste was de stad volledig in Duitse handen. De verdere opmars van de Duitse troepen onderzocht weinig tegenstand: Daugavpils werd op 26 juni ingenomen, Krustpils 2 dagen later (afb. 15a en 15b). Tien dagen na het begin van de oorlog trokken Duitse troepen, zonder veel verzet, Riga binnen. Op 8 juli was geheel Letland in Duitse handen (lit. 1).

De eerste dagen

Direct na het begin van de Duitse aanval op de Sovjet-Unie en tijdens de terugtocht van het Rode Leger begonnen de Letse posterijen, zo ver als mogelijk, met het organiseren en hervatten van hun werkzaamheden. Als gevolg was het Letse postkantoor in Riga al op 1 juli 1941, de dag dat de Duitse troepen de stad binnentrokken, in bedrijf. Vanaf dat moment waren de Letse zegels van de onafhankelijke republiek weer voor frankering geldig (afb. 16). De Duitse autoriteiten tolereerden, voorlopig, de activiteiten van de Letse posterijen. **Afbeelding 17a** toont een Lets briefkaartformulier uit de tijd van de onafhankelijkheid, correct gefrankeerd volgens het sovjettarief met een Letse postzegel van 30 santimu. De kaart werd op 7 juli 1941 in RIGA afgestempeld voor verzending naar "Posen, Duitsland", Poznan in het bezette Polen. De geadresseerde, Frau Dagmar Strauss, behoorde waarschijnlijk tot de groep Duitsbaltten die voor de sovjetbezetting uit Letland waren "umgesiedelt" en gehuisvest in min of meer ontruimde gebieden in het bezette Polen. Volgens het handboek van Harry von Hofmann (lit. 2) was postverkeer met Duitsland voor de civiele burgerij pas per 7 oktober 1941 mogelijk. Het kan zijn dat eerder afgegeven post tot die datum op het postkantoor in Riga is vastgehouden en toen verzonden. Drie maanden blijven liggen?

Het zou me niet verbazen als er toch post “doorgeslipt” is. Mogelijk is dat ook het geval met deze kaart; twee met potlood aangebrachte parafen wijzen er op dat de kaart in Königsberg werd gecensureerd. Maar waarom ontbreekt dan het censuurs-tempel?

Afb. 16

RĪGA, lokale brief op 1 juli verzonden door de Rainis Middelbare School. De brief toont aan dat de Letse post in Riga weer functioneerde op de dag dat Duitse troepen de stad innamen. Gefrankeerd met Letse zegels, sovjettarief.

Afb. 17a

Riga, d. 3/7.41.
 Liebes Marachen. Nun darf ich Dir
 wieder schreiben, denn wir sind
 frei, Wir sind frei! Großen Dank
 der deutschen Armee! Nur vielen
 tausenden Familien ist die
 Freude getrübt, weil ihre Ange-
 hörigen verschleppt worden sind
 nach Rußland. Mit kleinen Kin-
 dern und Greisen aus den Betten
 gerissen, mitten in der Nacht in Vieh-
 wagen verladen und fort ins Elend.
 Auch mein Herz ist unaussprechlich
 schwer. Mein Ilmar ist verloren. Wie
 Du weißt wurde er im Januar ver-
 haftet. Die Tschekisten rissen ihn aus
 dem Bett, durchstöberten unsere Wohnung
 und ohne einen Grund anzugeben
 wurde er fortgeführt. Auf meine Nach-
 frage ist er im Centralgefängnis unter-
 gebracht worden. Dort wurden Schüler
 von 14-16 Jahren an eingesperrt. Das
 Schicksal ist ungewiß. Da die Deutschen ein-
 zogen, war das Gefängnis leer. Viele sind
 erschossen worden. Die Leichen wurden
 ausgegraben, nicht alle, nur ein Teil, ich
 habe ihn unter denen gesucht, nicht
 gefunden. Ich klammere mich an die
 Hoffnung, daß er nach Rußland verschickt
 worden ist. Vielleicht kehrt er mal wieder
 wenn er lebt und in Rußland es mal
 anders wird. Gott verleihe Deutschland
 den Sieg, nicht nur die Intel., sondern auch
 die Arbeiter haben gelitten. Ich hoffe
 Deine Olga

Afb. 17b

Het bericht van Olga

Olga schrijft op 3 juli 1941:

“Nu kan ik je weer schrijven, want we
 zijn vrij. We zijn vrij! Veel dank aan
 het Duitse leger. Maar voor veel fami-
 lies wordt de vreugde overschaduw
 omdat familieleden naar Rusland
 werden afgevoerd. Met kleine
 kinderen en grijsaards uit hun bedden
 gerukt, midden in de nacht in veewag-
 ons geladen en weg in de ellende. Ook
 mijn hart is onuitsprekelijk bedroefd.
 Mijn Ilmar is verloren. Zoals je weet
 werd hij in januari gearresteerd. De
 tsjekisten (leden van de Tsjeka, de
 Russische geheime politie) rukten hem
 uit zijn bed, doorzochten ons huis en
 zonder verklaring werd hij meege-
 nomen. Navraag mijnerzijds leerde
 dat hij was ondergebracht in de Cen-
 trale gevangenis. Daar werden
 scholieren van 14, 15 jaar opgesloten.
 Hun lot is onzeker. Toen de Duitsers
 binnentrokken, was de gevangenis
 leeg. Velen zijn doodgeschoten. De
 lijken werden opgegraven, niet alle,
 slechts een deel, ik heb hem gezocht,
 niet gevonden. Ik klamp me vast aan
 de hoop dat hij naar Rusland afge-
 voerd is. Misschien keert hij nog eens
 terug, als hij leeft en het in Rusland
 anders wordt. God schenkt Duitsland
 de zege. Niet alleen de intel(ligentsia)
 maar ook de arbeiders hebben
 geleden. Schrijf volgende keer meer.
 Je Olga” (afb. 17b)

Afb. 18

Briefkaart van SAIKAVA naar Meirāni,
 19 aug. 1941. Gefrankeerd met twee
 Sovjet-Russische zegels tot het juiste
 tarief van 20 kopeken.

De postzegels

De Letse postzegels uit de tijd van de republiek, voor het eerst weer bruikbaar op 1 juli en geldig voor frankering tot 20 september vormden echter niet de grote constante in het gebruik van postzegels in deze periode. Dat waren de Sovjet-Russische postzegels. Die waren op 15 december 1940 ook in Letland ingevoerd en bleven ononderbroken voor de afzenders van brieven en kaarten bruikbaar tot 20 september 1941, zowel binnen Letland (afb. 18) als op post naar het buitenland (afb. 19).

Op eigen initiatief en getolereerd door de Duitse bezetters gaf de Letse post tussen 17 en 23 juli een serie van zes opdrukzegels uit (lit.3, pag. 49-51). De opdrukken werden door de Letse staatsdrukkerij aangebracht op 6 verschillende waarden van de permanente sovjetzegels. De datum "1941 / 1.VII" verwijst naar de hervatting van de werkzaamheden van de Letse post (afb.20).

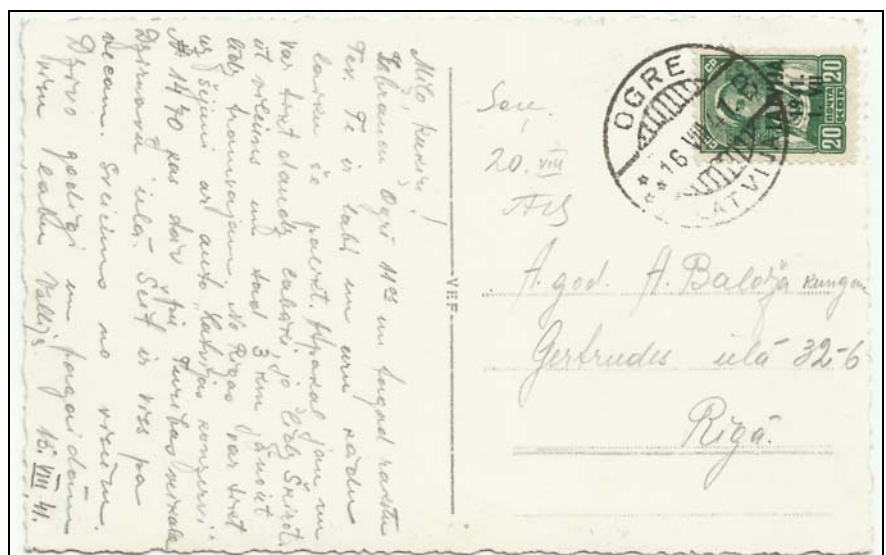
Afb. 20

De opdrukzegels bleven voor gebruik binnen Letland tot 1 oktober 1941 geldig voor frankering (afb. 21 en 22).

Afb. 19

Brief van de muziekinstrumentenhandel Edgars Ievins in Riga aan de harmonica- en accordeonfabriek Hohner in Duitsland, 6 aug. 1941. De brief is gefrankeerd met twee Sovjet-Russische postzegels tot het juiste tarief van 50 kopeken. De brief is gecensureerd in Königsberg en daarbij voorzien van liefst vijf parafen. Wanneer dat gebeurde valt jammer genoeg niet op te maken.

Afb. 21

Briefkaart van OGRE naar Riga, 16 aug. 1941. Volgens het juiste tarief gefrankeerd met een opdrukzegel van 20 kopeken.

Ongeveer twee maanden lang konden binnen Letland dus “oude” Letse, Sovjet-Russische en “nieuwe” Letse zegels met opdruk op brieven en kaarten als frankering gebruikt worden. Dat levert aantrekkelijke gemengde frankeringen op (afb. 23, 24a en 24b).

Afb. 24a

SMILTENE, 19 aug. 1941. Gemengde frankering: Lets zegel van 5 sant/kop. en opdrukzegel van 15 kop., samen het juiste tarief van 20 kopeken voor een briefkaart.

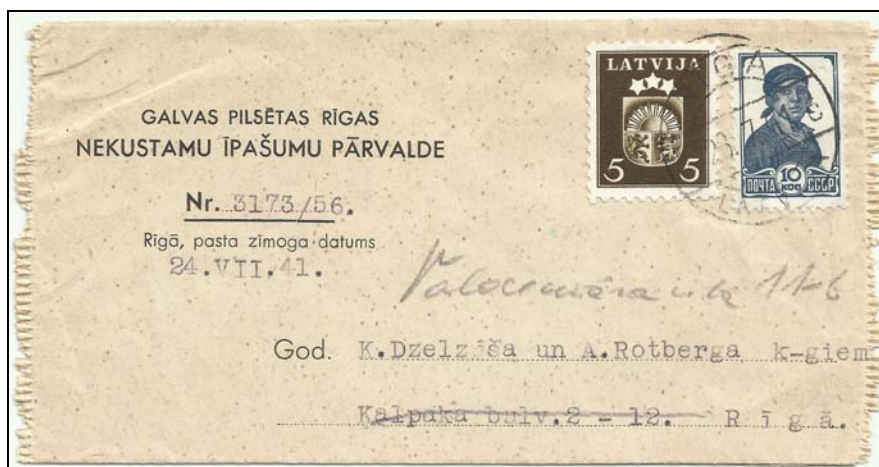
Afb. 24b

ZIRA, 19 sep. 1941. Gemengde frankering: Sovjet-Russische zegel van 20 kop. en opdrukzegel van 10 kop., samen het juiste tarief van 30 kopeken voor een binnenlandse brief. Het Sovjet-Russische zegel zou op 21 september zijn geldigheid verliezen.

Afb. 22

RĪGA, lokale brief van de Hoofddirectie voor Vorming en Cultuur, 16 sep. 1941. Het tarief voor een lokale brief in de tweede gewichtsklasse bedroeg 15+5 = 20 kopeken en werd voldaan met vier opdrukzegels van 5 kopeken. De enveloppe stamt uit de periode van de sovjetbezetting (Volkscommissariaat van Vorming van de Letse PSR), het adres van de geadresseerde is aan de nieuwe tijd aangepast: Richard Wagnerstraat.

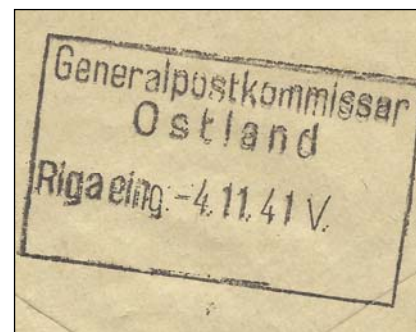

Afb. 23

RĪGA, lokaal briefje van de afdeling Onroerend goed van de gemeente Riga, 28 juli 1941. Volgens het juiste tarief van 15 kopeken gefrankeerd met een Lets en een Sovjet-Russisch zegel.

Afb. 25

4 november 1941, aankomststempel van de “Generalpostkommissar Ostland” in Riga op een brief van het Duitse Dienstpostkantoor in LIDA.

Rond 20 augustus 1941 kwam het tussen de Duitsers en de leiding van de Letse post tot een botsing over de bevoegdheden van de laatste. Het werd de Letten duidelijk gemaakt dat ze zich hadden te voegen naar de regels en aanwijzingen van het Generalpostkommissariat Ostland (afb. 25). Daarmee kwam een einde aan de relatief zelfstandige positie van de Letse post en functioneerde die verder binnen de Duitse Rijkspost (afb. 26).

Afbeelding 27 laat een fraai grensgeval zien. Op 29 september 1941 stuurde het centrale ziekenfonds "in liquidatie" in RIGA een brief naar Jelgava en frankeerde die volgens het juiste tarief met een opdrukzegel van 30 kopeken. In Jelgava bleek de brief onbestelbaar en diende naar Riga te worden teruggezonden: "A. Rigu". Volgens het dagtekenstempel van JELGAVA op de achterzijde gebeurde dat op 3 oktober. Echter, op dat moment was het Letse opdruksegl niet meer geldig en diende daarom strafport te worden betaald, inmiddels in "RpF", Reichspfennig. Hoeveel? Dat wordt in dit bijzondere geval niet vermeld.

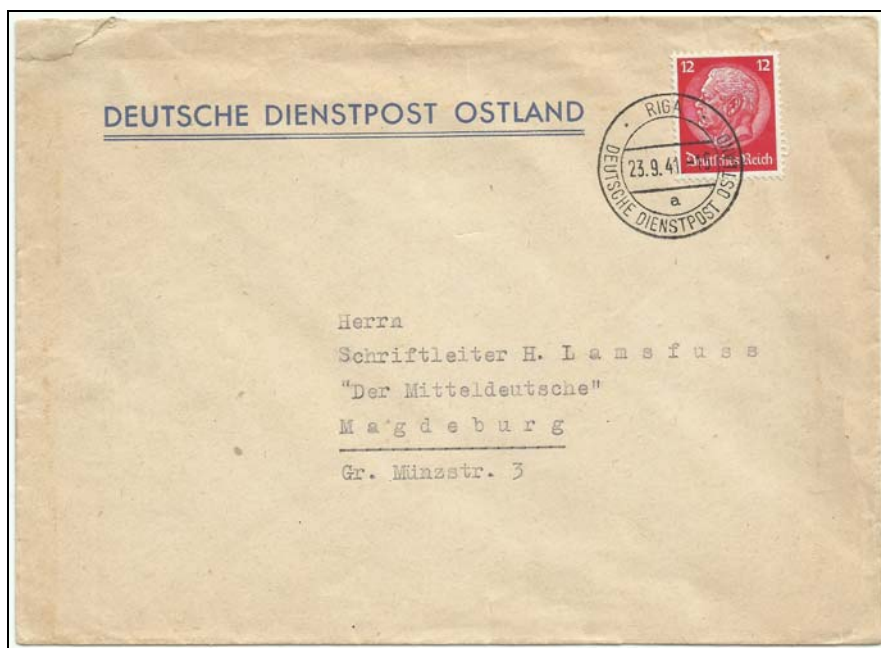
Afb. 26

"Markblatt" over de plichten voor bij de Duitse Rijkspost in het Ostland aangestelde lokale werknemers. De ondertekenaar, de Let Krischjahn Ronstefanijs, wist waar hij aan toe was en waar hij zich aan te houden had. En dat was meer dan de plicht om "stipt, schoon en nuchter" op het werk te verschijnen en daar af te zien van "Alkoholgenuss".

Afb. 27

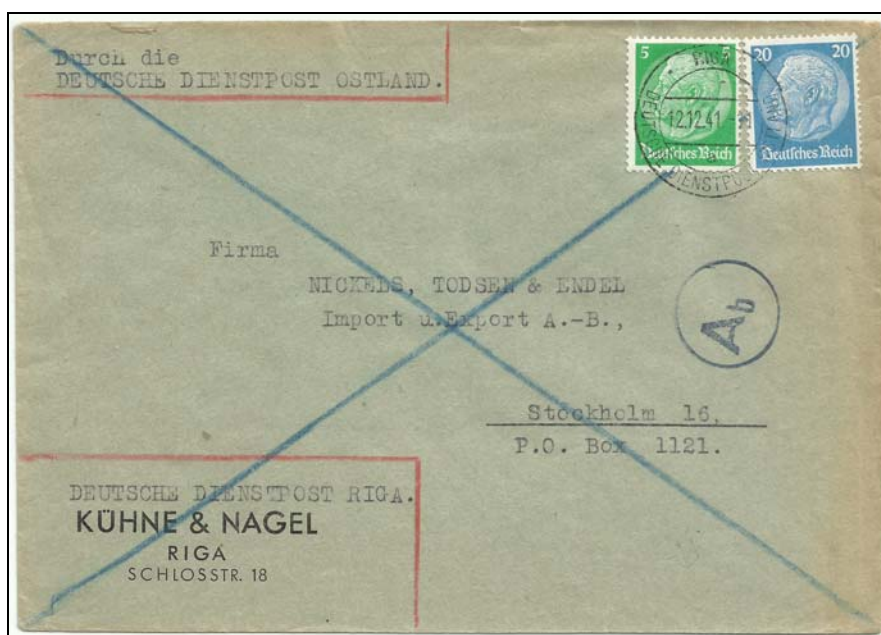
MERKBLATT	PIENĀKUMI
über die Pflichten der bei der Deutschen Reichspost im Ostland beschäftigten einheimischen Kräfte. Wer im Dienst der Deutschen Reichspost im Ostland steht, hat in postdienstlichen Angelegenheiten ausschliesslich deren Anweisungen Folge zu leisten. Im Dienst hat er die ihm gelieferte Armbinde zu tragen, die ihn als Angehörigen der Deutschen Reichspost im Ostland ausweist. Jeder Postbedienstete hat die Pflicht, pünktlich, sauber und nüchtern zum Dienst zu erscheinen. Alkoholgenuss während des Dienstes ist verboten. Der Postbedienstete hat — auch nach Beendigung des Dienstverhältnisses — über die ihm durch seine dienstliche Tätigkeit bekanntgewordenen Angelegenheiten Verschwiegenheit gegenüber Jedermann — auch gegenüber Ehegatten und Verwandten — zu bewahren. Er darf dienstlicherlangte Kenntnisse nicht ausserdienstlich verwenden. Insbesondere hat er über Postsendungen jeder Art, Buchungen im Postscheck- und Postsparkassenverkehr, Telegramme sowie am Fernsprecher geführte Gespräche strengste Verschwiegenheit zu bewahren. Er darf niemandem mitteilen, ob und mit wem jemand Postsendungen und Telegramme wechselt, im Geldverkehr steht oder Gespräche führt. Von dieser Pflicht kann ihn nur sein deutscher Dienstvorgesetzter entbinden. Wer seine Amtspflichten verletzt, wird bestraft. Bei der Ausübung öffentlichrechtlicher Tätigkeiten gilt der Postbedienstete als Beamter im Sinne der deutschen Strafgesetze und unterliegt den härteren Strafen für Beamte. Ich erkenne an, ein Stück dieses Merkblatts erhalten zu haben. Riga, den 29. 9. 1941. K. Ronstefanijs (Name) Huechdruckerei „Rota“ II Riga, Richard Wagner-Str. 57 776. 6000	Vācijas austrumu apgabalu valstspastā nodarbinātiem vietējiem darbspēkiem. Vācijas austrumu apgabalu valstspasta darbiniecei-kam: 1) dienesta lietās jāizpilda vienīgi Vācijas austrumu apgabalu valstspasta norādījumi, 2) jānēsā dienesta pienākumus izpildot viņai-am izsniegtā rokas saite, kā pierādījums par piederību Vācijas austrumu apgabalu valstspastam, 3) darbā jāierodas laikā, tīri un neiereibušā stavoklī, 4) aizliegts darba laikā lietot alkoholu, 5) stingri jāievēro dienesta noslēpumu neizpaušana, arī pēc dienesta attiecību izbeigšanās, nevienam neizpaust, pat vīram, sievai, tuviniekiem, ziņas, kas darbiniecei-kam nākušas zināmas dienesta pienākumus izpildot, t. i. par visāda veida pasta sūtījumiem, grāmatojumiem pasta čekam un pasta krājkasu lietās, telegramām un telefona sarunām. Nav atļauts nevienam izpaust: vai vispār un kurš kuņam sūta pasta sūtījumus, telegramas, naudu vai kurš ar kuru ved telefona sarunas. Dienestā gūtās ziņas aizliegts izlietot ārpus dienesta. No šo pienākumu pildīšanas darbiniecei-ku var atbrīvot vienīgi viņas-viņa vācu dienesta priekšnieks. 6) Kas savus dienesta pienākumus nepilda, tiek sodīts. 7) Pasta darbiniece-ks publiski tiesiskās darbības izpildīšanā tiek uzskatīts kā ierēdne-is vācu soda likumu izpratnē un padota-ts ierēdnēm-piem paredzētiem stingrākiem sodiem. Apliecinu, ka vienu šo noteikumu eksemplāru esmu saņēmusi-is. Riga, " " 1941 g. (paraksts) DOPd. — 1 — 6900 — 15. 41. — lett.

Afb. 28

Brief van de Duitse Dienstpost Ostland in RIGA, 23 sep. 1941, naar Magdeburg in Duitsland. Volgens Duits tarief gefrankeerd met 12 pfennig.

Afb. 29

Brief van de Firma Kühne & Nagel in Riga, naar Stockholm verzonden "durch die Deutsche Dienstpost Ostland" in RIGA, 12 dec. 1941. Voor bedrijven bestond de mogelijkheid om post te verzenden naar het "niet-vijandelijke" buitenland, zoals Zwitserland en Zweden. Passagestempel Ab van de censuurdienst in Berlijn. Porto 25 pfennig voldaan met Hindenburg-zegels.

De Duitse postzegels

De "Deutsche Dienstpost Ostland" opende op 16 augustus 1941 haar eerste kantoren in Libau / Liepāja en Mitau / Jelgava. Snel volgden daarna nog kantoren in 27 andere steden en stadjes. De Duitse Dienstpost verzorgde uitsluitend het postverkeer van Duitse instanties, organisaties en bedrijven en hanteerde daarbij de Duitse posttarieven (**afb. 28 en 29**). De Duitse Dienstpost beschikte over eigen postzegels met het inschrift "Dienstmarke", maar die werden in Letland (en dan nog spaarzaam) in 1943 en 1944 gebruikt. In 1941 behielp men zich bijna uitsluitend met postzegels met de afbeelding van de voormalige rijkspresident Hindenburg.

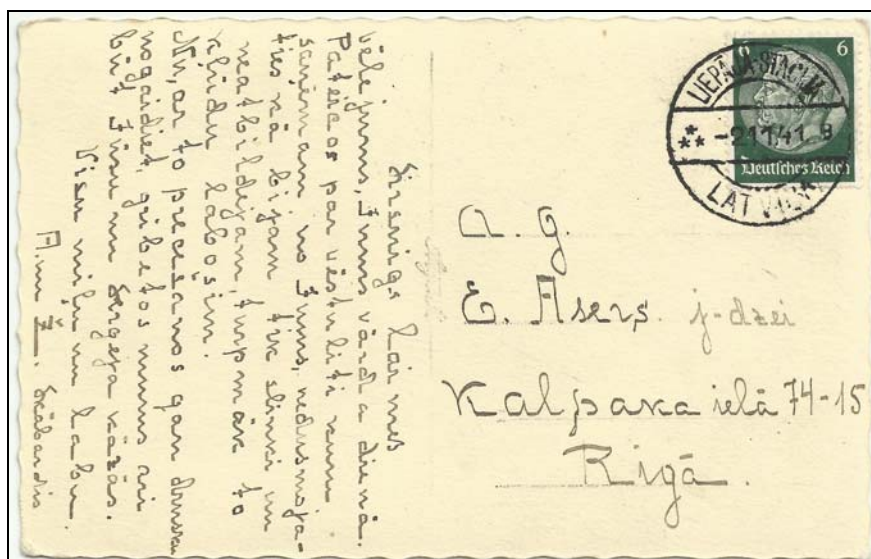
Hindenburg-zegels

De postzegels met de beeltenis van de voormalige rijkspresident Paul von Hindenburg waren in het Duitse Rijk overbodig geworden na het verschijnen van zegels met de afbeelding van Adolf Hitler. In Letland werden de Hindenburg-zegels niet alleen gebruikt op de kantoren van de Duitse Dienstpost, maar ook door de Letse post na het ongeldig worden van de Letse en Sovjet-Russische zegels per 20 september 1941 (**afb. 30**). Overigens bleven de Hindenburg-zegels in Letland, net als alle andere Duitse zegels, gedurende de hele bezettingsperiode geldig.

Zo af en toe zien we tijdens de oorlogsjaren ook post uit Letland gefrankeerd met Hitler-zegels zonder opdruk, zowel gebruikt bij de Duitse Dienstpost (**afb. 31**) als bij de Letse post. In dat laatste geval vooral gedurende de laatste maanden van 1941 en begin 1942 als de Hitler-zegels met opdruk "OSTLAND" nog niet uitgegeven zijn of nog niet overal verkrijgbaar (**afb. 32**).

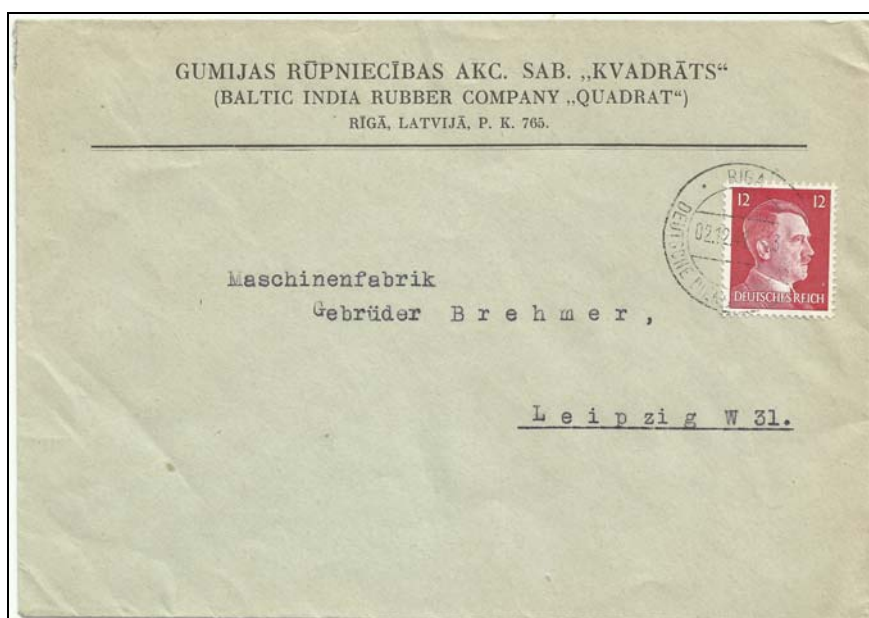
Afb. 30

Briefkaart van LIEPĀJA-STACIJA naar Riga, 2 nov. 1941. Verzonden door de Letse post, gefrankeerd volgens Duits tarief met een Hindenburg-zegel van 6 pfennig.

Afb. 31

Firmabrief van RIGA naar Leipzig, 2 dec. 1941. Verzonden via de Duitse Dienstpost, gefrankeerd met een Hitler-zegel zonder opdruk.

Afb. 32

Envelopje van JAUNGULBENE naar Madona, 31 dec. 1941. Gefrankeerd met de Hitler-zegel zonder opdruk.

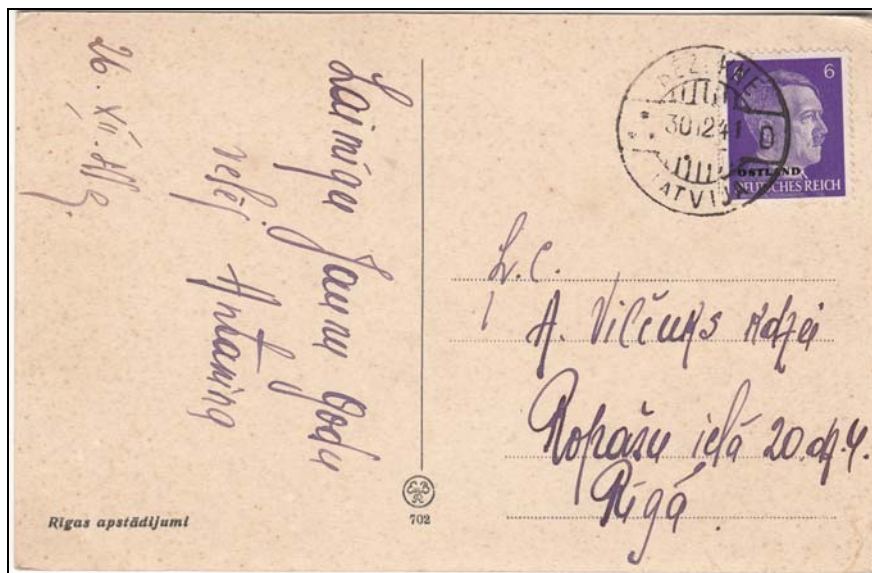
Hitler-zegels met opdruk “OSTLAND”

De zgn. “OSTLAND-opdrukken” verschenen op 4 november 1941. Het is de vraag op welk moment ze op alle postkantoren in Letland ter beschikking kwamen voor het publiek. Het ligt voor de hand dat de grote postkantoren in de steden eerder voorzien werden dan de kleine in de dorpen en gehuchten. Ook zou het kunnen zijn dat de Duitse Dienstpost eerder over de zegels beschikte dan de Letse post. Geen idee..... Duidelijk is wel dat in november en december 1941 verzonden brieven en kaarten met OSTLAND-opdrukken weinig voorkomen. Pas sinds kort heb ik er een in mijn verzameling (afb. 33). Ook met Hitler-zegels op hun envelopjes en kaarten wensen de Letten elkaar eind december 1941 opnieuw een gelukkig nieuwjaar: “Laimīgu Jaunu Godu”.

◀

Literatuur

1. Een aantal historische gegevens zijn ontleend aan “History of Latvia, the 20th Century” door vijf auteurs, uitgeverij Jumava, 2006.
2. Harry von Hofmann: Studienmanuskript “Lettland unter sowjetischer Besetzung UdSSR 1940-1941”, pagina 29.
3. Harry von Hofmann: “Lettland vor dem und als Teil vom Generalpostkommissariat Ostland”, 2001.

Afb. 33

Briefkaart van RĒZEKNE naar Riga, 30 dec. 1941. Gefrankeerd met een Hitler-zegel met OSTLAND-opdruk. “Laimīgu Jaunu Godu”.

	Kalender
1940	
21 okt.	Uitgave van de eerste Sovjet-Letse postzegels
25 nov.	Russische roebel, officiële munteenheid (naast de Letse lat)
15 dec.	Russische tarieven voor post naar het buitenland van kracht Postzegels van de Sovjet-Unie geldig voor frankering in Letland
1941	“Laimīgu 1941. g.”
1 jan.	Geldige postzegels: - Letse van de typen “grote” en “kleine” landswapen. - Sovjet-Letse - Sovjet-Russische
20 jan.	Russische tarieven ook voor binnenlandse (=Sovjet-Unie) post
25 mrt.	Letse lat uit roulatie genomen
20 apr.	Laatste dag geldigheid Letse landswapenzegels
22 jun.	Duitse aanval op de Sovjet-Unie
1 jul.	Riga ingenomen door Duitse troepen
1 jul.	Letse postzegels weer geldig voor frankering. Geldig tot 20 september 1941
15 jul.	Laatste dag geldigheid Sovjet-Letse zegels
17-23 jul.	Opdrukzegels LATVIJA / 1941 / 1. VII uitgegeven. Geldig tot 1 oktober 1941
12 sep.	Opening van de eerste kantoren van de Duitse Dienstpost Ostland
20 sep.	Letse en Sovjet-Russische postzegels niet meer geldig voor frankering
1 okt.	Opdrukzegels LATVIJA / 1941 / 1. VII niet meer geldig.
4 nov.	Verschijnen Hitler-zegels met opdruk OSTLAND
30-31 dec	“Laimīgu Jaunu Godu”.

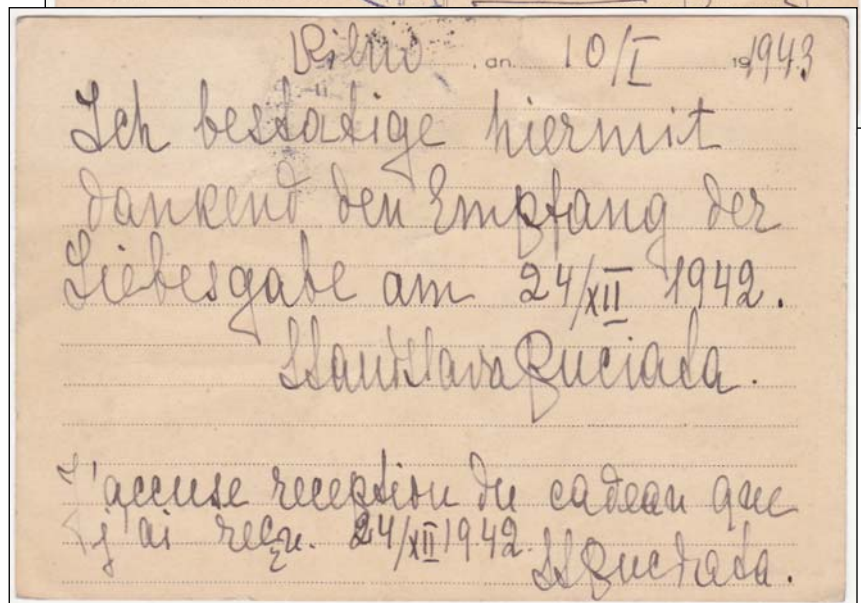
HULP TIJDENS DE OORLOG : MEER VRAGEN DAN ANTWOORDEN

Olav Petri

Ooit zag ik bij een verzamelaar een stapel poststukken die tijdens de Tweede Wereldoorlog vanuit Italië naar Joodse mensen gestuurd waren in Warschau.

Details herinner ik me niet meer. Later zag ik een briefkaart uit Portugal, met opvallende rode voorgedrukte zegel en tekst over de volle breedte, die naar een Baltisch land ging en die iets te maken had met een hulppakket aan mensen aldaar. Het tijdschrift "De Postzak" van maart 1986 vertelt dat het Joodse Wereldcongres vanuit neutraal Zwitserland en later vanuit neutraal Portugal tienduizenden pakjes heeft verzonden naar mensen waarvan men hoe dan ook naam en adres kende. De ontvanger kon een bedankkaart terug sturen. Afgebeeld in de Postzak is een bedankkaart uit Westerbork, verzonden op 7 juli 1943 naar Lissabon en daar op 18 juli aangekomen. De post liep via een "gewone" geadresseerde die de mededeling doorstuurde naar de weldoener. Heb ik nou zoiets in handen? Ik vond een briefkaart, voorzien van Ostland postzegels, verzonden op 11 januari 1943 uit Vilnius (met enige moeite leesbaar stempel).

De kaart gaat naar Portugal en de tekst bedankt in keurig Duits en Frans voor de op 24 december 1942 ontvangen "Liebesgabe/cadeau". Is dit een kaart uit bovengenoemd pakketgebeuren? Vilnius had een zeer grote Joodse bevolkingsgroep, het getto bestond nog, de afzender heeft echter een in mijn ogen niet direct opvallende joodse naam. , Stanislava Buciata of zoiets. De bedankkaart is op 3 februari in Lissabon aangekomen. Het aangegeven adres, Rua da Palma, ligt in het centrum van de stad en behoort bij een destijds keurig appartementencomplex dat nu in verval is. De Heilige Annastraat 10 ligt op een plattegrond van Vilnius uit 1939 in het centrum bij de Annakerk. De straat lijkt op globale kaarten van de getto's net er buiten te liggen. Mogelijk is de bedankkaart dus een "gewone" bedankkaart, menigeen

ontving pakketten tijdens de eerste oorlogsjaren.

Wie meer weet: ik hoor of lees het graag.

IN 1918 VAN BULGARIJE NAAR HET POSTGEBIET OBERBEFEHLSHABER OST

Thomas Löbbering

Heeft u een idee of het mogelijk was om tijdens de Eerste Wereldoorlog post te versturen tussen de bondgenoten Bulgarije en Duitsland? En zo ja, onder welke voorwaarden dan wel? Om precies te zijn: tussen Bulgarije en Telšiai/Telschen in het Postgebiet Oberbefehlshaber Ost. De vakliteratuur zwijgt, net als het "Amtsblatt des Reichs-Postamtes".

Laten we daarom proberen deze lee(g/m)te *) te vullen middels een voorbeeld uit de postale werkelijkheid. **Afbeelding 1** toont een aangetekende brief uit ЛОМЪ-ЛОМ van "5-IV.918", dus 5 april 1918. Op die datum werd in Bulgarije al de gregoriaanse kalender gebruikt. Naast het Bulgaarse R-stempel voor post naar het buitenland werd met de hand geschreven "N 178 / 15 gr".

De brief werd gefrankeerd met drie postzegels van resp. 5, 10 en 25 stotinki (Mi. 103, 105 en 121). Een tweede postzegel van 10 stotinki (Mi. 103) is van de enveloppe gevallen of werd verwijderd. 50 stotinki was van 1 okt. 1907 t/m 28 febr. 1921 het juiste porto (25 st. + 25 st) voor een aangetekende brief t/m 20 gram naar het buitenland. Op de postzegels zien we tsaar Ferdinand I (1861-1948) uit het Huis Sachsen Coburg-Koháry en het Bulgaars-orthodoxe klooster van St. Jovan Kaneo (de heilige Johannes van Kaneo) boven het Meer van Ohrid in de toentertijd door Bulgarije bezette Servische provincie Noord-Macedonië (tegenwoordig de Republiek Noord-Macedonië, tot einde 2018 de "Vormalige Joegoslavische Republiek Macedonië").

De brief is geadresseerd aan "Fräulein Elisabeth Bientz. Kaiserl. Deutsch. Friedensgericht. Deutsche Feldpost 223. Litauen Siady". Daaraan werden met potlood geschreven "128 Telsze" en "187" toegevoegd.

Bij de nummers gaat het vermoedelijk om verschillende Duitse veldpostkantoren.

Omdat niet eenduidig vaststaat

Afb. 1

waar deze kantoren zich in april 1918 bevonden, blijft het doel van de vermelding tot op heden wat raadselachtig. Vastgesteld is wel dat veldpostkantoor 223 zich tijdens verschillende perioden in Muravjevo en Telsze bevond en na de Eerste Wereldoorlog werd ingezet bij de Grenzschutz Ost. Klaarblijkelijk beschikte de afzender van de brief over "inside information" en daarom houd ik "Telsze" voor de meest voor de hand liggende mogelijkheid om de brief per veldpost naar Siady te verzenden. Bekend is dat veldpostkantoor 187 zich in 1917 in het Bulgaarse Varna bevond en het nummer zou daarom als het ware een afzendervermelding van de

postbeambte in veldpostkantoor 223 in Telsze kunnen zijn.

Een beetje onduidelijk, maar toch herkenbaar, is onder de rechter postzegel een violet kastjesstempel te zien met de tekst "Geprüft Ü.-St. VI. A.K."; het stempel van de censurdienst van het VI-de Legerkorps in Breslau (Rierner nr. 5) en alleen uit 1918 bekend.

De stad Lom ligt aan de Donau in het uiterste noordwesten van Bulgarije en telde voor de eerste Wereldoorlog ongeveer 10.000 inwoners. In Telsze (Pools, Telšiai (Litouws) en Telschen in het Duits) woonden toen ongeveer

evenveel mensen. Siady (Litouws, Seda in het Pools) ligt ca. 20 km ten noorden van Telsze en had toentertijd ongeveer 600 inwoners. Postaal was het alleen via het Duitse veldpostkantoor bereikbaar. Klaarblijkelijk was dit bekend aan de afzender van de brief, de heer “N. Zonoff, Lom”.

“Niet alleen van voren kan ze bekoren”, je kunt het waarschijnlijk beter denken dan zeggen*). Het geldt zeker voor ons pronkstuk. De brief werd op 5 april 1918 open afgegeven op het Bulgaarse postkantoor in Lom en vervolgens voor de eerste keer gecensureerd door de WOJENNA ZENSURNA KOMISIJA, de Bulgaarse Oorlogscensuurcommissie in Sofia. Daar werd de enveloppe met een groot sluitzegel dichtgeplakt en het onderzoek bevestigd door een lichtpaars rondstempel. Van het grotendeels onleesbare stempel is alleen de cyrillische schrijfwijze van “Sofia” te lezen.

Of de violette zwierige “Z” iets met de censuur te maken heeft of door de afzender, de heer Zonoff, op de enveloppe werd geschreven, zal wel onduidelijk blijven.

Afbeelding 2

Het tweetalige (cyrillisch-Latijns) dagtekenstempel СОФИЯ - SOFIA van de Bulgaarse post met als datum 7-IV. 918 bevestigt het vertrek van de brief uit de Bulgaarse hoofdstad, per trein stroomopwaarts langs de Donau naar Wenen en van daar verder naar Breslau. Daar ging de volgende censor aan de slag. Zonder het sluitzegel van zijn Bulgaarse collega te beschadigen opende die de brief er iets naast: “Kaiserliche Bahnpost No. 5.” (Riemer nr. 18). De ongeveer vierkante sluitzegel bewijst de inzet van de “Auslandspost-überwachungsstelle Breslau” voor civiele post van de Balkan. Deze dienst gebruikte tussen 1915 en 1918 het sluitzegel van de Keizerlijke Duitse Spoorpost met de geschreven pararaaf “D”.

Dat de civiele en militaire postcensuur hand in hand functioneerden toont het paarse drieregelige stempel dat over de sluitzegels is geplaatst: “Militärischerseits unter Kriegerrecht

Afb. 2

geöffnet. Breslau, 11/4 1918 Überwachungsoffizier” (Riemer nr. 14). De datum en de handtekening zijn er met de hand aan toegevoegd. Tenslotte, maar eigenlijk behoorlijk snel gelet op de vele tussenhaltes, kwam de brief op 15 april 1918 in TELSZE aan (Dreher nr. 68.1). Het Ob. Ost postkantoor in Telsze was zijn werkzaamheden voor het civiele postverkeer op 1 juli 1916 begonnen. Drie maanden later, op 1 okt. 1916, kreeg het, samen met het postkantoor in Rosienie, van de Oberbefehlshaber Ost toestemming om ook de veldpost in het gebied te verzorgen. Deze grote uitzondering binnen het Ob. Ost gebied maakte de bezorging van ons pronkstuk via het Duitse veldpostkantoor 223 in Siady mogelijk. Ook dit moet de afzender geweten hebben.

In het “Amtsblatt des Reichs-Postamts Nr. 5” van 30 januari 1917 wordt op pagina 25 bekend gemaakt dat vanaf 1 februari 1917 het civiele brief- en geldoverschrijvingsverkeer tussen het Postgebiet Ob. Ost en Oostenrijk-Hongarije, inclusief Bosnië-Herzegovina, tegen gewijzigde binnenlandtarieven mogelijk is. Hoewel geen gegevens bekend zijn over het postverkeer in tegenovergestelde richting, kunnen we uitgaan van de mogelijkheid daarvan.

In het eerder genoemde “Amtsblatt” ontbreken gegevens over het civiele postverkeer met de bondgenoten

Bulgarije en het Osmaanse Rijk. Ook andere bronnen zijn niet bekend. We kunnen daarom wel aannemen dat tussen het Postgebiet Ob. Ost en Bulgarije de normale buitenlandtarieven golden. Dit wordt bevestigd door het buitenlandport van 50 stotinki op “onze” aangetekende brief uit Sofia. Gerhard Dreher laat in hoofdstuk 5.4 van zijn standaardwerk “Stempelhandbuch Oberbefehlshaber Ost” slechts een enkel civiel postwaardestuk uit het Postgebiet Ob. Ost naar Bulgarije zien en geen enkel poststuk in omgekeerde richting. Zo ver ik weet is de hier beschreven brief daarvan het enige voorbeeld. In tegenstelling tot de civiele post zijn voor de Duitse veldpost met betrekking tot Bulgarije meerdere verordeningen bekend.

*) In zijn tekst gebruikt Thomas twee maal een woordspeling. Eerst “Le(e/h)re” aan het begin van de tweede alinea en verderop bij het begin van zijn beschrijving van de achterzijde van de enveloppe rept hij van “Ein schöner Rücken kann auch entzücken”. Tsjaa.... Hoe dat treffend, speels en gepast te vertalen? Met “lee(g/m)te” en “Niet alleen van voren kan ze bekoren” doe ik een poging. Betere suggesties zijn van harte welkom! (RWvW).

Het volgende overzicht (**tabel 1**) geeft een samenvatting van de historische gebeurtenissen en de gevolgen daarvan voor zowel de civiele, als de veldpost.

Aanbevolen literatuur

- Gerhard Dreher, Stempelhandbuch Postgebiet Oberbefehlshaber Ost; erschienen in: Schriftenreihe des Bundes Philatelistischer Prüfer e.V., Band 8, Hohnstorf (Elbe) 2018, 312 Seiten
- Die deutsche Feldpost im Ersten Weltkrieg 1914 – 1918; erschienen in: Arbeitsgemeinschaft Deutsche Feldpost 1914 – 1918 im BDPh e.V., Kiel 2000, 202 Seiten, ISBN 3-00-006644-6
- Karl-Heinz Riemer, Die Postüberwachung im Deutschen Reich durch Postüberwachungsstellen 1914 – 1918; erschienen in: Neue Schriftenreihe Poststempelgilde „Rhein – Donau“, Düsseldorf 1987, 302 Seiten

15 oktober 1915	Begin deelname Bulgarije aan W.O. I aan de zijde van de Middelmachten
Herfst 1915	Duitse veldpost actief in Bulgarije
15 januari 1916	- Civiel postverkeer tussen het Ob. Ost gebied en Duitsland mogelijk - Portvrijdom voor veldpostbrieven tot 50 g en veldpostkaarten van Bulgaarse militairen in Duitsland aan familieleden in Bulgarije
25 januari 1917	Idem, aan alle geadresseerden in Bulgarije
1 februari 1917	- Portvrij veldpostverkeer van Duits marinepersoneel met Bulgarije en het Osmaanse Rijk - Civiel postverkeer vanuit het Postgebiet Ob. Ost met Oostenrijk-Hongarije (en vermoedelijk ook met Bulgarije en het Osmaanse Rijk) - Censurering van alle veldpost en civiele post van en naar de Balkan in Breslau (Bahnpost No. 5)
6 december 1917	Veldpost vanuit Bulgarije naar Duitsland portvrij
30 september 1918	Capitulatie van Bulgarije tegenover de Entente
3 oktober 1918	Aftreden van tsaar Ferdinand I
2 november 1918	Einde aan de portvrijdom van veldpost vanuit Duitsland naar Bulgarije

Tabel 1

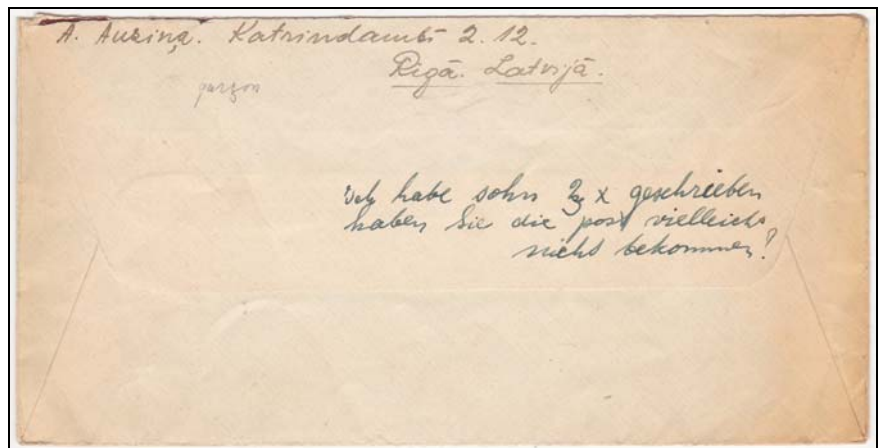
TASTBARE GETUIGEN VAN ZWARE TIJDEN

Olav Petri

Zomaar een stuk uit een stapeltje poststukken waar ik iets mee wil doen. Sommige verzonden vanuit werkkampen van Duitse of Russische zijde, andere zijn weer interessant door een veelzeggend detail dat illustreert hoe mensen de situatie nog niet kenden.

Deze brief is op 8 juli 1940 uit Riga verzonden, keurig conform het tarief gefrankeerd met de dat jaar uitgegeven zegels met het Letse staatswapen. Waarschijnlijk geen correspondentie van verzamelaars, want dan verwacht je een aantrekkelijke frankering. Alhoewel, zie verderop. De geadresseerde in Amsterdam doet qua achternaam even aan iets "Baltisch" denken, maar "Valk" is een gewone Nederlandse achternaam. De afzender stuurt vaker post en heeft op de achterzijde nog toegevoegd: "Ik heb al 3 keer geschreven, hebt u de post misschien niet ontvangen?" Nou, dat laatste zal zeer zeker het geval zijn, want op 10 mei viel Duitsland Nederland binnen en het postbedrijf kwam toen tot stilstand, al helemaal na de capitulatie op 14 mei. Tijdens de meidagen werd nog post bezorgd, daarna probeerde men geleidelijk alles weer te laten draaien. Correspondentie met bezetter Duitsland zal in mei, juni eerder zijn toegestaan dan met Letland.

In Riga zal de afzender beslist geweten hebben dat in het westen een enorme Duitse overwinning op komst was en dat Nederland bezet was. Letland was immers tot 17 juni nog een onafhankelijk land met kranten en radio. Reden tot ongerustheid: hij zal post naar Amsterdam gestuurd hebben en enigszins naïef verwacht hebben dat die ook aankwam. Er komt geen antwoord uit Amsterdam en op 17 juni rollen de Russische tanks door Riga. Letland krijgt een regering die doet wat Moskou wil en op 5 juli worden verkiezingen aangekondigd in het bezette Letland. Wat een omschakeling nu ook voor de afzender die begin juli de pen ter hand nam. Hij frankeerde zijn brief met wapenzegels, want

Ulmanis en patriottische plaatjes zijn een beetje link nu de sovjets toezien.

Moskou sluit de regio af van contacten met het buitenland. Post uit de Baltische landen naar Nederland is op een gegeven moment wel mogelijk, er zijn allerlei aardige poststukken in omloop. Of post uit Nederland ook in de Baltische landen aankwam, weet ik even niet. Ook de brief van 8 juli moet aangekomen zijn, hij toont echter geen sporen van Duitse censuur. Post naar en uit Nederland heeft de bekende Duitse censuurstroken met stempels er

overheen en met potloodaantekeningen.

Veronderstellingen kunnen ook fout zijn. Wellicht was de afzender een persoon uit politiek linkse hoek die, nu weer "vrij" persoon, contact opnam met een bekende of zelfs geestverwant in Nederland. En zo zijn er meer hypothesen mogelijk. Blijft het gegeven dat de mensen in 1940 vaak nog geen idee hadden van wat er bij een bezetting zal gebeuren

◀

LITOUWEN, 1944 EN (HOE?) VERDER : DEEL 2

Jan Kaptein

In deze tweede aflevering besteed ik aandacht aan het hergebruik van vroegere stempels, 'doorlopers', en de 'verborgen' censuur.

De mogelijke doorlopers op een rij:

2.1 Litouwse stempels

2.2 Duitse stempels

2.3 Sovjetlitouwse stempels uit 1940-1941

2.4 Verdacht: ВИЛЬНЮС Ц – VILNIUS C C

2.5 Meer heimelijke censuur

2.1 Litouwse stempels

Tot nu toe ben ik in de literatuur maar heel weinig Litouwse stempels tegengekomen, die na 1944 nog gebruikt zijn. In ons eigen blad (**lit. 1**) heeft een afbeelding gestaan van spoorpoststempels als doorloper (**afb. 1**).

Afb. 1b

Route 14 Kaunas – Alytus 11 April 1948

Afb. 1c

route 16 Kena – Vilnius – Kaunas 21 december 1946.

Dit laatste stempel wordt ook in het handboek stempels van Martin Bechstedt (**lit. 2**) als doorloper vermeld met als datum 7-VII-1947. Het stempel was in gebruik tot 11.XI.1947.

Квитанция вв. банки

ПУТЕВАЯ ВЕДОМОСТЬ № _____

по сбору станционной выручки и по разлаче начальником станции порожних сумок за 11/IV 1948г.

№ п. п.	Название станции	Сдано сумок для доставки в банк или нач. станции		№ сумки	Сдано с пломбой или других контр. знаках	Размер сумм вложенных в сумки		Подпись начальника станции
		Количество (пропись)	№			наличными	Документами	
1	Шештокай	сдам			не вноси	в м. банк		
2	Каймаря	сдам	2	468	✓			
3	Винчай	сдам	1	121	✓			
4	К. Рода	сдам	2	194	✓			
5	Ворс	сдам	1	853	✓			
6	Масурис	сдам	1	284	✓			
7	Алексада	сдам	1	6613	✓			
	Итого	сдам	4					

1884/48

1884/48

Afb. 1a (ex. Eugenijus Uspuras)

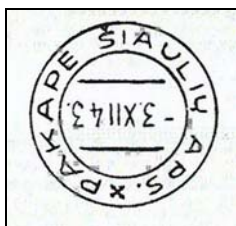
Formulieren, waarop de spoorwegstempels uit de periode van het onafhankelijke Litouwen gebruikt zijn: route 14 Kaunas – Alytus 11-4-1948 en route 16 Kena – Vilnius – Kaunas 21-12-1946.

In het handboek (p. 52) staat ook het stempel afgebeeld van KAUNO TELEF.-TELEGR. STOTIS a, in gebruik tussen 29.VII.30 – 25.I.46 (**afb. 2**)

Afb. 2

In het handboek is ook het stempel van Pakapė opgenomen, dat nog in 1943 gebruikt is.

Antanas Burkas laat dit stempel zien in Phillit (lit. 3), gebruikt als aankomststempel, maar met de datum 6.V.49.

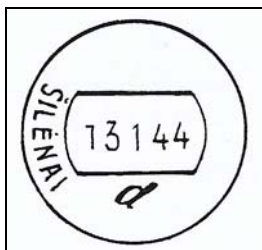

2.2 Gekapte Duitse stempels

Sovjet-stempels uit 1940/1941 zijn wel gekapt en hergebruikt tijdens de Duitse bezetting. Gekapte Duitse stempels, gebruikt na de oorlog, ben ik nog niet tegengekomen.

2.3.1 Gekapte Sovjet-litouwse stempels

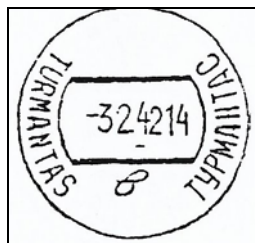
In het overzicht van Martin Bechstedt (lit. 2., p. 259-281), staat het gekapte stempel van ŠILĖNAI a met als datum 13.1.44, dus nog tijdens de Duitse bezetting. Het oorspronkelijke stempel uit de eerste Sovjetbezetting is nog niet gesignaleerd.

Ook het Sovjet-stempel van TURMANTAS a / TYPMAHTAC en TURMANTAS b / TYPMAHTAC zijn in 1942 aangepast.

Afb. 4

Van dit type stempels zijn (nog) geen stempels gesignaleerd na de oorlog.

2.3.2 Sovjetstempels uit de periode 1940-1941

Stempels uit de periode van de Sovjetbezetting 1940-1941 hebben de Litouwse schrijfwijze –Latijns schrift– van de plaats op de linkerkant van het stempel. De Russische/cyrrillische aanduiding staat op de rechterkant van het stempel. Er is een uitzondering: Kaunas C-stempels met een kleine diameter.

Martin Bechstedt geeft in zijn handboek een –voorlopig– overzicht van deze stempels (lit. 2., p. 259-281), waarbij vijf verschillende types worden onderscheiden.

Veel stempels zijn bekend met een datum in 1942, tijdens de Duitse bezetting dus. Maar dit zullen geantendeerde stempels zijn. De cyrrillische stempels waren niet toegestaan, alleen in gekapte vorm mocht het.

Het handboek kent 174 bekende stempels, maar de auteur geeft aan dat er meer ontdekt kan worden.

Een van die niet ontdekte stempels is het stempel van STEPLIAI (afb. 3), dat vermeld wordt in het boek van Zbignevas Steponavičius (lit. 4, p. 218). Dit stempel is nog heel laat in gebruik, 24-10-1957.

Afb. 3

Antanas Burkas (lit. 5) laat een postwaardestuk zien met het Sovjet-stempel van Akmenė uit de periode 1940/1941, maar nog gebruikt op 21-11-1960 (afb. 4).

De Litouwse aanduiding in Latijns schrift staat op het linkerdeel van het stempel.

Antanas Burkus laat ook drie verschillende sovjetstempels van Akmenė zien.

Het eerste stempel is het na de oorlog gebruikte stempel uit de periode 1940-1941, met de Litouwse aanduiding links.

Afb. 5

Daarna volgen nog twee nieuwe stempels met de cyrillische aanduiding links, maar met verschillende spelling.

Afb. 6

Afb. 7

Het handboek (**lit. 2**) geeft ook data bij de stempels uit 1940/1941 en sommige zijn na de oorlog nog in gebruik:

*DUSĖTOS / ДУСЕТОС 18.3.49 en ELKIŠKIAI / ЭЛЬКИШКЯИ 27-12.50. Beide stempels: gebruik 1940/41 onduidelijk

*KAUNAS C. b / КАУНАС Ц. 12.1.56, maar gebruik 1940/41 niet bekend

*KELMĖ c / КЕЛЬМЕ 29.6.46 en KRETINGA a / КРЕТИНГА 9.3.49. Beide stempels: gebruik 1940/41 nog niet aangetoond.

Afb. 8

*RASEINAI f / РАСЕЙНИЙ 15.4.48 en SALOS / САЛОС 3.11.49 en ŠILUVA a / ШЛУВА 24.4.62.

Al deze stempels: gebruik 1940/41 nog niet aangetoond.

*Ook een aantal stempels van Vilnius is na de oorlog gebruikt, maar gebruik 1940/41 is niet bekend nog:

VILNIUS C c / ВИЛЬНИУС Ц 1.7.47-31.1.50 Over dit stempel later meer: 'heimelijke censuur'

VILNIUS C n / ВИЛЬНИУС Ц 8.5.45
VILNIUS C t / ВИЛЬНИУС Ц 20.11.44 – 16.5.45

Op de veldpostbrief hiernaast is ook een stempel van Vilnius gebruikt met de Litouwse aanduiding aan de linkerzijde van het stempel (**afb. 9c**).

Afb. 9c

Het is een vreemde brief. De tekst lijkt Arabisch, maar het is geen Arabisch. Ik vermoed dat het Turks is in

Arabisch schrift. De brief is verzonden uit Ташкент [Tashkent], nu de hoofdstad van Oezbekistan. De officiële taal is het Oezbeeks, een Oost-Turkse taal. Vóór 1928 werd deze taal in het Arabische alfabet geschreven.

Na 1928 werd het Latijnse alfabet gebruikt. Onder Stalin werd vanaf 1940 overgeschakeld naar het cyrillische alfabet.

In 1991 werd Oezbekistan onafhankelijk en in 1992 ging men opnieuw over op het Latijnse alfabet.

Zelf heb ik nog ontvangen een pdf-bestand 'Stempel LITSR', een verzameling van kopieën van stempels. Hiertussen kwam ik tegen:

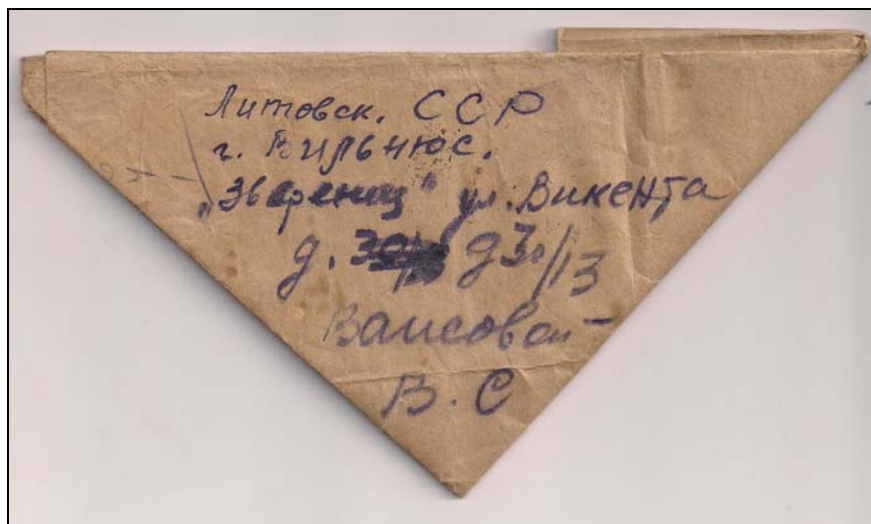

Afb. 10

Degučiai (530 inwoners), met links de Litouwse aanduiding

Het hele bestand (344 pagina's) heb ik (nog) niet nauwkeurig doorgewerkt, maar er zal meer zijn.

Afb. 9a (60 %)

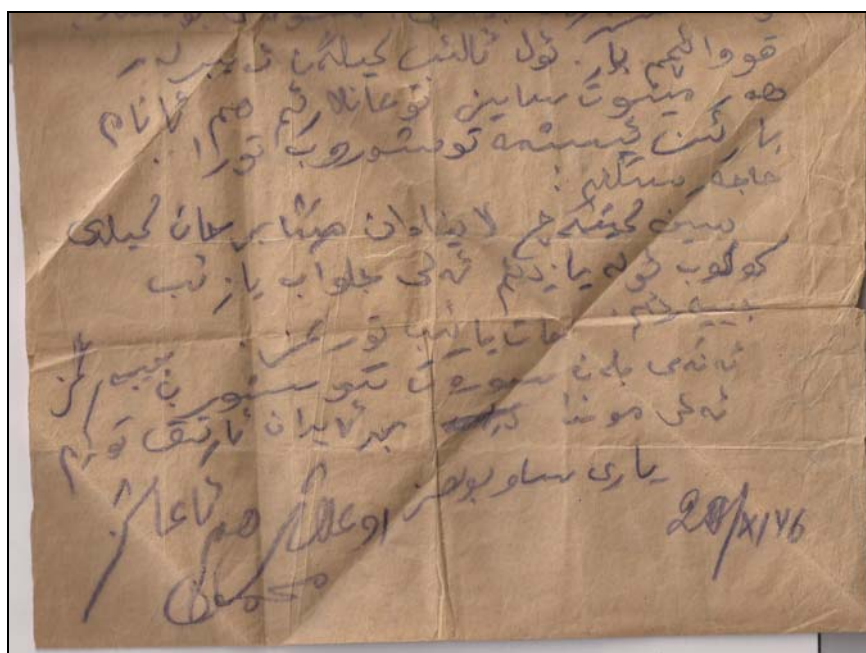
Afb. 9b

De brief is verzonden vanuit Tasjkent, nu de hoofdstad van Oezbekistan. Het Oezbeeks is een Oost-Turkse taal.

Afb. 9d (44 %)

Deel van de tekst.

Afb. 11a (77%)
Kaart, verzonden vanuit Telšiai.

Afb. 11b (100 %)

Afb. 12a (78 %)
Kaart, verzonden vanuit Zidikai.

Afb. 12b (100 %)
Het oude stempel van Zidikai: links de plaatsnaam in Latijns schrift, rechts de cyrillische aanduiding.

Afb. 13a (77 %)
Kaart, verzonden vanuit Zidikai.

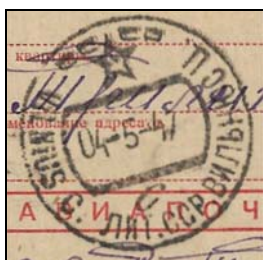

Afb. 13b (100%)
Het nieuwe stempel van Zidikai: links cyrillisch, rechts in Latijns schrift

2.4 Verdacht: ВИЛЬНЮС Ц –VILNIUS C c

De kaart hiernaast (afb. 11) is op 28-4-1947 verzonden uit Telšiai. Voor de ontwaarding is een stempel uit de Sovjet-bezetting 1940/41 gebruikt: TELSIAI in Latijns schrift aan de linkerkant van het stempel.

Een aantal dagen later wordt er opnieuw een stempel op gezet, VILNIUS C. c en dat is verdacht: niet nodig voor ontwaarding.

Afb. 11c (100 %)

Het stempel Vilnius C met serieletter c wordt door Skipton en Volis aan een uitgebreid onderzoek onderworpen (lit. 6). De (bekende) gebruikperiode is 7 september 1946 tot 29 oktober 1949. Het is mogelijk dat de hier gebruikte cyrillische S een Latijnse C is. Volgens Martin Bechstedt blijkt uit onderzoek over de periode 1940-1941 dat het zeker een Latijnse C is. Redenen om dit stempel als een teken van heimelijk censuur te zien:

- Vilnius is als hoofdstad van de Litouwse Sovjetrepubliek een natuurlijke locatie voor postcensuur. Uit documenten (bijlage 18 en 20) blijkt dat er in de periode 1959-1981 sprake is van Politicheskij kontrol, politieke controle. Olav Petri bespreekt Bijlage 18, een jaarverslag van de werkzaamheden n 1959, en dat was best veel (lit. 7).
- Vertraging in de post: vaak 1 of meer dagen tussen de datum van verzenden en het Vilnius-stempel. We zien dit duidelijk bij de eerste kaart (afb. 11): verzonden 28-7-1947 vanuit Telšiai, via Vilnius 4-5-1947. Ook bij de tweede kaart is er een aantal dagen vertraging: 11-7-1947 verzonden uit Zidikiai via Vilnius 15-7-1947. Skipton geeft nog 8 andere voorbeelden

- Het stempel verschijnt op zeer bepaalde correspondentie: het internationale postverkeer, dat werd gecontroleerd.”
- Dezelfde serieletter S verschijnt ook op internationale post met andere steden
- Verdachte timing: dit stempel verdwijnt met de komst van het МЕЖДУНАРОДНОЕ-stempel

De kaart gaat naar Warschau.

De familie werd in de gaten gehouden: er zijn ook kaarten naar hetzelfde adres met hetzelfde stempel van Vilnius met als data: 11-7-1947 (afb. 12) en juni 1948 (beide uit Zidikiai), 22-3-1948.

Een kaart naar een ander adres in Warschau, maar dezelfde namen: ook ontwaarding met stempel van Zidikiai 9-2-1951 (afb. 13).

De ontwaarding is gedaan met verschillende stempels van Zidikiai. De kaart van 11-7-1947 (afb. 12) heeft een stempel met links de plaatsnaam in Latijns schrift en stamt dus uit de eerste Sovjetbezetting 1940/1941. De kaart van 9-2-1951 (afb. 13) heeft het nieuwe stempel van Zidikiai: links de cyrillische plaatsaanduiding, rechts de Litouwse aanduiding in Latijns schrift, maar geen stempel Vilnius. Wel nu het МЕЖДУНАРОДНОЕ stempel! Over dit stempel meer hieronder.

2.5 Meer heimelijke censuur: МЕЖДУНАРОДНОЕ

МЕЖДУНАРОДНОЕ – Mezjdoenarodnoje – betekent “Internationale zending”.

Over de functie van het rechthoekige kastjesstempel МЕЖДУНАРОДНОЕ wordt door specialisten al jaren gediscussieerd. Het stempel zou een rol spelen bij de censuur. Olav Petri heeft in HBG ook aan de discussie meegedaan (lit. 8 en 9).

Skipton en Volis noemen een aantal redenen, die pleiten voor gebruik binnen de censuur, o.a.:

- Post naar het buitenland werd in zijn geheel gecensureerd. Ook de meeste post uit het buitenland
- Genoemd in de Russische filatelistische literatuur: op binnenkomende post uit het buitenland zijn

deze stempels postaal helemaal niet nodig

- Verdachte timing: na het verdwijnen van de S-stempels (afb. 11 en 12)

Literatuur

Lit. 1

Railway post in Lithuania / Jan Kaptein & Eugenijus Uspuras
In: HBG 2010 ; 56. - 124 p. - English, in color. - Chapter 9

Lit. 2

Litauen : Handbuch der Philatelie und Postgeschichte

Teil 4 : Poststempel in Litauen : Normstempel und provisorische Entwertungen 1918 1940/41 = Pašto antspaudai Lietuvoje = Postal markings in Lithuania with tables in English / Vytautas Fugalevičius, Martin Bechstedt . - Bargteheide : Martin Bechstedt Verlag, 2015. - 380 p. - ISBN 978-3-942841-02-6

Lit. 3

Pakapė rezistentas / Pakape cancel / Antanas Burkus. – In: Phillit 2000 ; no. 24. – p. 12

Lit. 4

Šilutės Paštas / Zbignevas Steponavičius
I. - Šilutė ; Kaunas : [s.n.], 1963-1998. - 322 p.

Lit. 5

Weiterverwendung Sowj. Stempel - Ganzsachen / Antanas Burkus
In: Lituania 2001 ; nr. 15. - p. 984

Lit. 6

David M. Skipton en Steve Volis: "Soviet Clandestine Mail Surveillance 1917-1991", Chicago, Verenigde Staten, 2016.

Lit. 7

Sovjet postcensuur in Litouwen : hoeveel werk had een censurafdeling eigenlijk te doen? / Olav Petri. – In: HBG 2017 ; 70. – p. 38-39

Lit. 8

Post uit Sovjet Liepāja, Mezjdoenarodnoje, paranoïa of niet? Een opsomming voor later gebruik / Olav Petri. – In: HBG 2017 ; 71. – p. 28-32

Lit. 9

Van verdacht “naar schuldig” / Olav Petri. – HBG 2018 ; 72. – p. 9

LETLAND, 1944 EN (HOE?) VERDER : DEEL 3

Ruud van Wijnen

Meer sovjetstempels

3.1 Sovjet-dagtekenstempels

3.2 Typen dagtekenstempels

3.3 Postwagonstempels

3.4 Machinestempels

3.5 Frankeermachinestempels

3.1 Sovjet-dagtekenstempels

Een verordening van het Volkscommissariaat voor Verbindingen van de Sovjet-Unie van 8 april 1938 schreef globaal voor waaraan dagtekenstempels moesten voldoen:

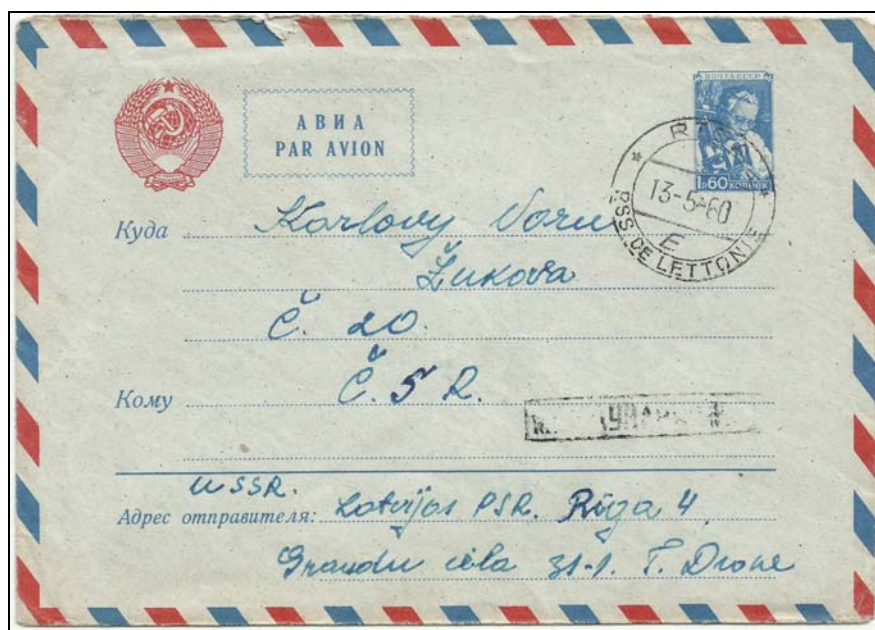
- bovenin, tussen de letters СССР, een vijfpuntige ster met daarin het “hamer en sikkel” embleem.
- onderin de plaatsnaam.
- middenin een kader met de datum en daaronder een volgletter.

Door de algemeenheid van de verordening zien we in de stempels die op basis daarvan werden gemaakt een groot aantal verschillen in de details:

- de vijfpuntige ster zowel positief (wit) als negatief (zwart) gedrukt.
- de plaats van de plaatsnamen in het stempel wisselt en de afkorting van de republieksnaam ligt niet vast.
- de lijnen boven en onder de datum verschillen in dikte, gesloten en open kaders komen voor.
- volgletters in vele soorten en maten, ook dubbele letters komen voor.

In deel 2 (HBG 74, pagina 4-13) beschreef ik de drie typen sovjetstempels die al in 1940-1941, gedurende het eerste jaar van de Sovjetbezetting, in Letland in gebruik waren gekomen. De typering hiernaast vult deze aan voor de hele periode tot 1990.

De stempeltypen 3 en 4 lijken op elkaar.

Afb. 29

Per luchtpost verzonden brief van RĪGA naar Tsjechoslowakije, 13 mei 1960. Franstalig stempel met onderin de landsnaam RSS DE LETTONIE. Het МЕЖДУНАРОДНОЕ stempel komt er wel heel bekaaid af.

In het eerste geval staat de plaatsnaam in het Lets links in het stempel en in het cyrillisch rechts, in het tweede geval is dat andersom.

3.2 Typen dagtekenstempels

Door het grote aantal verschillen in de details was het voor mij lastig om een beperkte en overzichtelijke typering te maken. Ik ga er vanuit dat deze tabel voldoet voor een eerste ordening en dat het ontdekken van details veel filatelistisch plezier oplevert (lit. 4).

Niet alle dagtekenstempels die in de Letse Sovjetrepubliek in gebruik waren in de jaren 1944-1990 laten

zich in bovenstaande typering onderbrengen: een aantal “buitenbeentjes”, zoals grotere stempels met een doorsnede van 33 mm. (lit. 5), kleine zonder enig kader rond de datum (afb. 28) of Franstalige (afb.29).

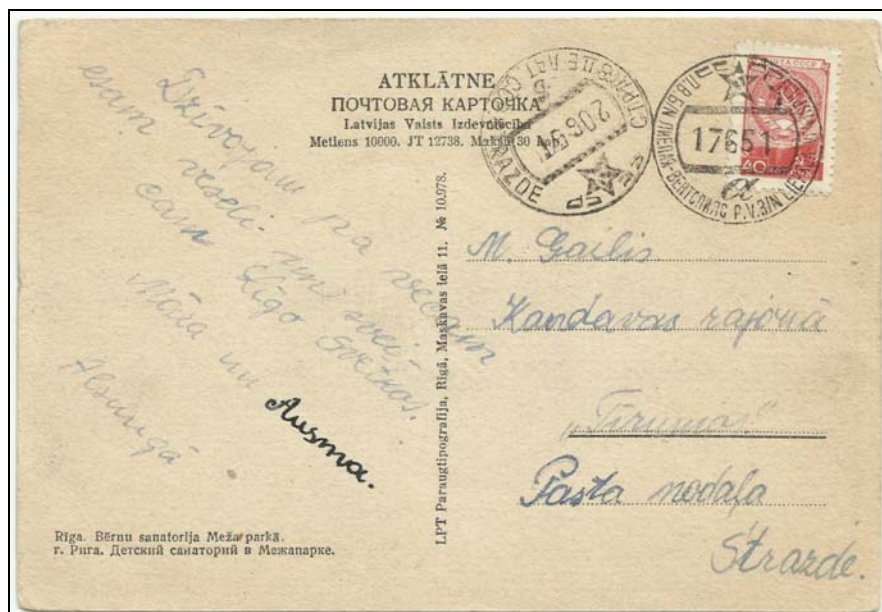

Afb. 28

ЦЕСИС – CĒSIS.

Type 1 	Type 1. Ingevoerd in 1940-1941 Plaatsnaam in twee talen op één regel: links cyrilisch, rechts Latijns. Geen aanduiding van de republiek. Bovenin CC CP, witte sovjetster (positief). Datumbrug links en rechts gesloten. Serieletters: diverse typen. Ook dubbele letters.	Type 2 	Type 2. Ingevoerd in 1940-1941 Plaats- en republieksnaam in twee regels: links cyrilisch, rechts Latijns. Bovenin CC CP, witte sovjetster. Datumbrug gesloten. Serieletters: hoofdletters.
Type 3 	Type 3. Ingevoerd in 1940-1941 Plaatsnaam in twee talen op één regel: links Latijns, rechts cyrilisch en onderin ЛАТ. CCP of ЛАТБ. CCP Bovenin CC CP, zwarte sovjetster (negatief). Datumbrug links en rechts gesloten, dikke balken. Serieletters: klein, dik gedrukt.	Type 4 	Type 4. Vanaf 1944 ingevoerd Plaatsnaam in twee talen op één regel: links cyrilisch, rechts Latijns en onderin ЛАТ. CCP of ЛАТБ. CCP Bovenin CC CP, zwarte sovjetster. Datumbrug links en rechts gesloten, dikke en dunne balken. Serieletters: diverse typen. Ook dubbele letters
Type 4a 	Type 4.a Vanaf 1944 ingevoerd Gelijk aan type 4, maar kleiner formaat. Doorsnede ca. 24-25 mm. Hier: ЛІЭЗЕРЕ ЛАТ. CCP. LIEZERE, 1947	Type 5 	Type 5 Ingevoerd einde jaren 40 op een beperkt aantal kantoren Lijkt op type 4, maar met een witte sovjetster. Geen uniforme manier van plaatsnaamvermelding. Komt ook voor met de plaatsnaam in het Lets (weer) links, bv. in Valka met een afwijkende tekstvolgorde en schrijfwijze: VALKA ВАЛКА ЛАТВИЙСК. ССР Bekend uit 1956 en 1961
Type 5a 	Type 5a Ingevoerd vanaf eind jaren 60 Grootste verandering: achter de datum een aangave van de tijd. Zwarte sovjetster. Datumbrug links en rechts gesloten. Hier: datum 30 -1 68 met uuraanduiding 18 Type 5.a Gelijk aan type 5. Doorsnede echter ca. 25 mm.	Type 6 	Type 6 Ingevoerd vanaf midden jaren 60 Grootste verandering: Datumbrug links en rechts open, de lijnen onder en boven de datum, in verschillende diktes. Type 6.a Gelijk aan type 6 Doorsnede echter ca. 25 mm.

Type pw.1.2 	Type pw.1 Tweetalige stempels Pw. 1.1 Met nummer. Pw. 1.2 Zonder nummer (afb. 31)
Type 2.2 	Type pw.2 Stempels in het cyrillisch. Met nummer van de postwagon. Datumbrug links en rechts gesloten. Pw. 2.1 Stempeldoorsnede 30 mm Pw. 2.2 Stempeldoorsnede 25 mm. Bv. ПВИ 125 ОРЕЛ – РИГА (afb. hiernaast)
Type pw.3.2 	Type pw.3 Stempels in het cyrillisch. Zonder nummer van de postwagon. Datumbrug links en rechts gesloten. Pw. 3.1 Stempeldoorsnede 30 mm. (afb. 32) Pw. 3.2 Stempeldoorsnede 25 mm. Bv. ПВ ВЕНТСПИЛС – РИГА (afb. hiernaast)
Type pw.4.2 	Type pw.4 Stempels in het cyrillisch. Zonder nummer van de postwagon. Datumbrug links en rechts open. Pw. 4.1 Stempeldoorsnede 30 mm. Pw. 4.2 Stempeldoorsnede 25 mm. Bv. ПВ РИГА – КАЛИНИНГРАД (afb. hiernaast)

Afb. 31

Briefkaart van Alsungā naar СТРАЗДЕ-STRAZDE, 17-20 juni 1951. Vervoerd met postwagon П.В. Б/Н ЛЕПАЯ-ВЕНТСПИЛС P.V. B/N LIEPAJA-VENTSPILS (type pw. 1.2).

3.3 Postwagonstempels

Al vanaf 1860 reden in Rusland treinen met postwagons door gebieden die later tot het onafhankelijke Letland zouden gaan behoren.

Ook in de gehele periode dat Letland was ingelijfd bij de Sovjet-Unie reden postwagons op zowel korte, lokale lijnen als op lange verbindingen met verre steden (**afb.30**).

Afb. 30

Postwagon SIMFEROPOL-RIGA, 21 aug. 1968. Type pw. 3.2.

In Rusland werden brieven en kaarten in postwagons aanvankelijk gedagtekend met rondstempels, rond 1907 werden die vervangen door ovaalstempels. Aan dit stempeltype kwam een einde met de al eerder genoemde Verordening van het Volkscommissariaat van Verbindingen uit 1938. In de Letse Sovjetrepubliek werden als gevolg alleen rondstempels gebruikt. Opvallend genoeg werd vanaf 1967 in de postwagons met rode inkt gestempeld. Dat maakt ze daardoor erg opvallend, ook voor verzamelaars.

Typen postwagonstempels

De typering zoals ik die hierboven presenteer voor de dagtekenstempels is niet bruikbaar voor de stempels van de postwagons. Niet alleen is het aantal typen beperkter, ook ontbreekt de afkorting ЛАТ. ССР / LAT. SSR.. Daarnaast komen tweetalige stempels maar in beperkte mate voor. Daarom voor de postwagonstempels een eigen typering, aangeduid met "pw.1", enz. Postwagonstempels uit de jaren 1944-1990 zijn lastig te vinden, ook al zijn ze vanaf 1967 met rode inkt gebruikt. Ik ken geen "definitief" overzicht van de trajecten waarop postwagons reden en slechts één officieel document

van het Ministerie van Verbindingen van de Sovjet-Unie uit 1956 dat daar iets over zegt. Uit dit “Overzicht van Postroutes voor postwagons en stoomschepen in de U.S.S.R” distilleerde Igor Irikov 32 genummerde en 19 ongenummerde postwagons die op Lets grondgebied reden. Het lijkt er op dat het “Overzicht” klopte voor een periode van 5 tot 7 jaar.

Dit vermoeden wordt met name ook ingegeven door het, overigens zeer beperkte, beschikbare filatelistische materiaal. Dat wijkt namelijk nogal eens af.

Ook hier valt nog veel, heel veel, te ontdekken. (lit. 6 en 7).

Ter afronding twee “aardigheidjes”: een stempel waarin de afkorting ЛАТ. ССР opduikt in het stempel van de postwagon van Riga naar Lvov in Oekraïne (afb. 33) en het aantekenstempel van de postwagon Lubana-Gulbene uit 1954 (afb. 34).

3.4 Machinestempels

Machinestempels vind ik eigenlijk alleen interessant als in de vlag iets te lezen valt en daarom was ik met de LPSR snel klaar. Welgeteld één keer, in de jaren 1960 en 1961, werden de golflijnen vervangen door een tekst. (afb. 35). Deze spoorde briefschrijvers aan om in de adressering van hun post het nummer van het stadspostkantoor (via welke de post besteld moest worden) te vermelden, bv. Riga-13. Toch opvallend, slechts één machinestempel met een tekst: de Sovjetautoriteiten hadden, lijkt me, meer dan genoeg dringende en dwingende zaken om hun onderdanen op te wijzen.

Afb. 35
РИГА-РИГА, lokale brief, 4 april 1961. In de vlag van het machinestempel de tekst УКАЗЫВАЙТЕ В АДРЕСЕ НОМЕР ГОРОДСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ ОБЯЗИ. Als envelop gebruikte de afzender een geïllustreerd postwaardestuk met de afbeelding van het Stadskanaal van Riga (Pilsētas kanāls).

Afb. 32

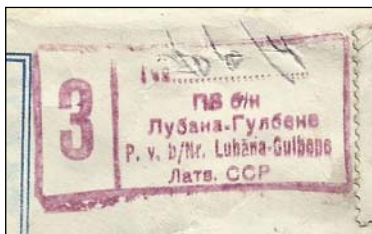
Briefkaart van Bauska naar Jaunjukroge, beide aan de spoorlijn Bauska-Meitene, 25 jan. 1950. Postwagonstempel (type pw. 3.1) МЕИТЕНЕ-БАУСКА П/В Б/Н.

Afb. 33

Rood postwagonstempel van de lijn ЛЬВОВ-РИГА (Lvov-Riga), 17 okt. 1984.

Achter de plaatsnamen wordt abusievelijk ЛАТ. ССР vermeld.

Afb. 34

Tweetalig aantekenstempel van de postwagon op de route Lubana-Gulbene. De vermelding “ЛАТВ. ССР” is hier correct, beide stadjes liggen in het oosten van Letland.

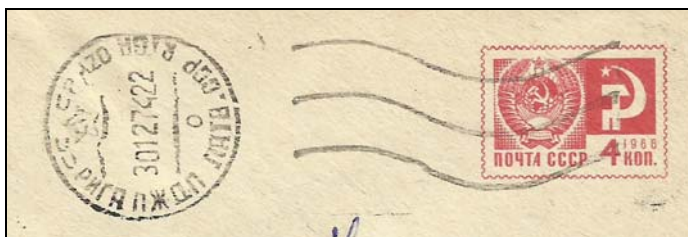
Er waren slechts twee typen machine-stempels in gebruik: type 1 heeft 7 golflijnen in de vlag, type 2 heeft er 3. De eerste zijn ca. 50-52 mm. lang, de tweede rond de 41-43 mm. (**afb.36a en 36b**).

Niet uitdagend om ze verder te bekijken, maar toch besloot ik om ze nader te onderzoeken. Dat deed ik met de machinestempels op mijn collectie van ruim 300 geïllustreerde postwaardestukken uit de periode 1955-1990. Voor de vlaggen leverde dat op dat de 7-lijnige in gebruik waren van 1957 tot 1980 en de 3-lijnige van 1967 tot 1990. Deze jaartallen komen vrijwel overeen met die van de in Klaipėda gebruikte machinestempels (**lit. 8**). Natuurlijk is het interessant om te ontdekken wanneer en hoe in een bepaalde stad de machinestempels van type 1 werden vervangen door type 2, maar verder valt er aan de vlaggen niet veel te beleven. Soms een frivoliteit (**afb. 37**).

De aardigste ontdekkingen zijn te vinden in het dagtekeningsdeel van het stempel. Deze hebben een doorsnede van 25-26 mm. en zijn opge maakt zoals de handstempels van type 4, met de aberraties zoals die ook daar te vinden zijn (**afb. 38a, b, c en d**). Maakt het onderzoeken toch de moeite waard. Succes er mee!

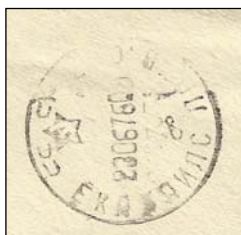
Afb. 36a
Machinestempel met 7 golflijnen, in ВАЛМИЕРА-VALMIERA gebruikt als aankomststempel, 29 april 1965.

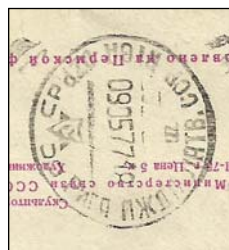
Afb. 36b
Machinestempel met 3 golflijnen als dagtekenstempel gebruikt op het stationspostkantoor van РИГА-RĪGA, 30 dec. 1974.

Afb. 37
Speels lijnenspel van de over elkaar afgedrukte machinestempels van de stadsdeel- postkantoren РИГА-RĪGA 12 en 13. Waar het "12" moest zijn, was in de adressering van de brief "13" aangegeven, 1-6 november 1988.

Afb. 38a
ЕКАБПИЛС ЛАТВ. ССР, 23 juni 1967. Stempel zonder de plaatsnaam in het Lets, Jēkabpils.

Afb. 38b
Kopstaande datum 09.05.77-18 in het stempel van het stationspostkantoor in Riga

Afb. 38c
РИГА 50-RĪGA 50 stempelde op 4 nov. 1985 met paarse inkt.

Afb. 38d
In МАЙОРИ-MAJORI werd voluit ЛАТВИЙСКОЙ ССР geschreven en niet de gebruikelijke afkorting ЛАТВ. ССР, 6 okt. 1961.

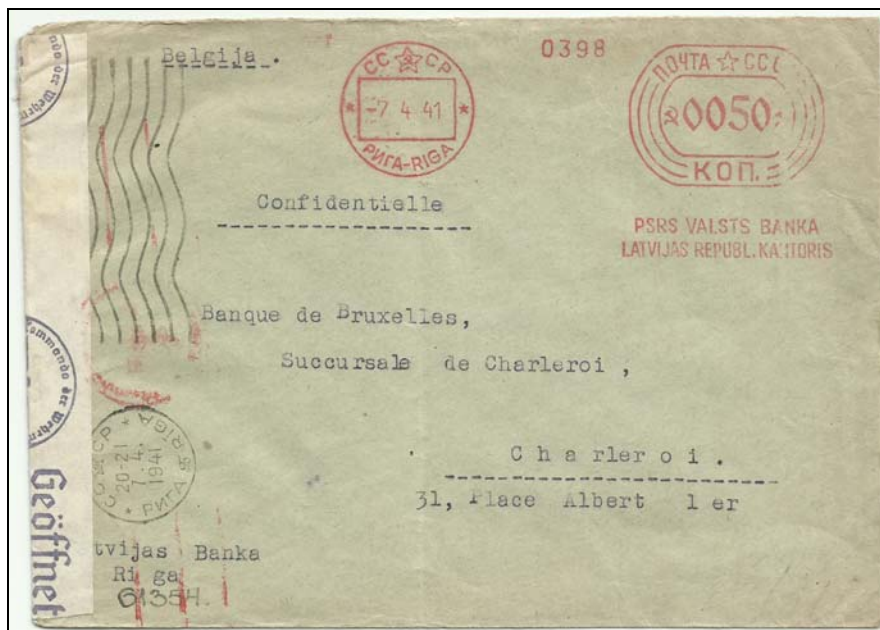
3.5 Frankeermachine-stempels

Firma's (m.n. banken en verzekeringsmaatschappijen), bedrijven en overheidsinstellingen die veel post verzonden, maakten in hun postkamer gebruik van frankeermachines. Daarmee konden in een fiks tempo brieven en kaarten volgens het geldende tarief gefrankeerd worden. Een ingebouwd telwerk hield bij om hoeveel poststukken het ging en op grond daarvan werd met de post afgerekend. Omdat frankeermachinstempels zo goed als altijd met rode inkt werden afgedrukt worden ze ook wel "roodstempels" genoemd.

Gedurende het eerste jaar van de Sovjetbezetting, in 1940-1941, bleven Letse frankeermachines voor een deel nog in gebruik. De meeste stempels in meer of mindere mate aangepast aan de nieuwe tijd (**afb. 39**).

Na de herbezetting van Letland in 1944 bestonden geen particuliere bedrijven en firma's meer, maar staatsorganen en aan de staat gelieerde instanties bleven gebruik maken van frankeermachines.

Tot midden jaren 60 kennen we stempels in de bekende rode kleur en het zou me niet verbazen als we dan nog steeds te maken hebben met omgebouwde en aangepaste frankeermachines uit de Letse tijd (**afb. 40, 40a en 41**).

Afb. 39

Brief van het Letse filiaal van de Staatsbank van de Sovjet-Unie in РИГА-РИГА naar Charleroi in België, 7 april 1941.

Het van oorsprong Letse frankeermachinstempel is volledig aangepast aan de nieuwe tijd: tweetalig, ПОЧТА СССР, hamer en sikkel en kopeken.

Afb. 40

Tweetalig frankeermachinstempel van de Staatsbibliotheek van de Letse Sovjetrepubliek in RĪGĀ-РИГА met telnummer 3925 op een lokale brief, 7 maart 1960.

De vreemde stand van "РИГА" in het stempel zou erop kunnen wijzen dat uit het oorspronkelijke РИГА-РĪGĀ de Letse schrijfwijze is gekapt (**afb. 40a**).

Afb. 40a

Daarna zien we meer en meer met zwarte inkt afgedrukte frankeermachinstempels van een nieuw type waarin de Letse taal nog maar sporadisch (of helemaal niet?) voorkomt (afb. 42).

Tot voor kort hield ik me niet bezig met frankeermachinstempels van na 1944. De veronderstellingen die ik hier ten aanzien van het gebruik ervan in de jaren 1944-1990 doe, zijn op weinig materiaal gebaseerd en kunnen daarom aan alle kanten rammelen

“Na sluitingstijd” ontdekten we in de verzameling van Sijze Reurich een brief uit 1961 van Rēzekne naar Riga, verzonden vanaf het hulppostkantoor op het vliegveld ter plaatse, met het fraaie dagtekenstempel PEZEKHE AЭPOΠOΠT - RĒZEKNE LIDOSTA (afb. 43).

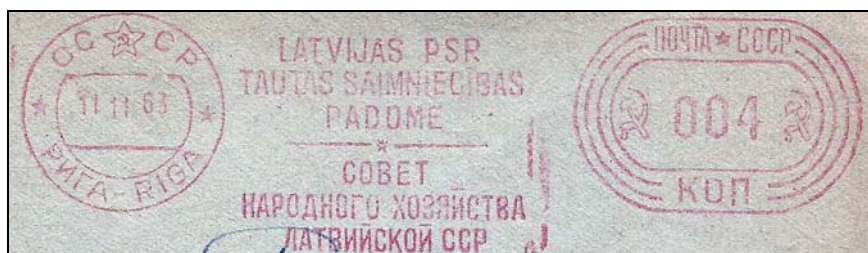
Zoals eerder gezegd, er valt nog veel te ontdekken.....

◀

Literatuur en bronnen

4. Aivars Cimermanis: “Typen und Verwendungen der Poststempel in Lettland 1944-1990” in het verslag van het “2. Symposium zur Postgeschichte Lettlands” in Tuckum, 2003.
5. A. Birznieks: “Letse grootformaatstempeps 1962-1992” in “Het Baltische Gebied”, nr. 23, dec. 1993.
6. Ruud van Wijnen: “Treinstempels in Letland na 1945” in “Het Baltische Gebied”, nr. 16, juli 1990.
7. Igor Irikov en Ruud van Wijnen: “Postwagons en postwagonstempels in Letland in de Sovjetperiode” in “Het Baltische Gebied”, nr. 44, juni 2004.
8. R. Pineau, H-C. von Lindeiner en R. Vainora: ”Maschinenstempel im Bereich Klaipėda während der Zeit der litauischen Sowjetrepublik (LTSSR)”, in “Lithuania” nr. 41, juni 2014.

Afb. 43

Afb. 41

Tweetalig frankeermachinstempel van de Volksraad voor Economie van de Letse Sovjetrepubliek, 11 nov. 1963. Veel wijst erop dat het hier gaat om een van oorsprong Lets stempel dat al in de jaren 1940-1941 (deels) werd omgebouwd. Zowel het datum- als het frankeerwaardegedeelte kennen we uit die periode.

Afb. 42

Lokale brief in Riga van het filiaal van de Bouwbank van de Sovjet Unie in de Letse Republiek. “RIGA” wordt in het stempel als Г. РИГА, G(orod) = stad, aangegeven en na het stampelen werd de datum met de hand in “8” veranderd. Over het frankeermachinstempel werd nog het rubberstempel Г. РИГА ГСП geplaatst: (St)ad RĪGA Stedelijke Sorteer Dienst.

AANWINSTEN EN VONDSTEN

In deze rubriek willen we poststukken en postzegels van leden van HBG laten zien: nieuwe of oude aanwinsten. Afbeeldingen met een korte toelichting graag zenden naar de redactie.

Poststuk uit Bauska

Na het uitroepen van de onafhankelijkheid was de toestand in Letland enige tijd zeer verward. Het hier getoonde poststuk (**afb. 1a en 1b**) is hiervan een mooi voorbeeld. Het is verzonden vanuit Bauska d.d. 12-5-1919 en gefrankeerd met 6 x Mi. 7 (5 kap.) en 1 x Mi. 10 (20 kap.); totaal 50 kap., het tarief voor aangetekende brieven buitenland (hier: Duitsland). Alle zegels hebben de lokale semi-officiële tanding 11½ van Bauska. De geadresseerde is Herrn Franz Rolla te Kyritz in Duitsland (in de buurt van Berlijn). De brief is aangetekend Bausk N 124 met een aantekenstrookje uit de Ob. Ost periode. De brief is in Königsberg gecensureerd (censuurstempel rechtsboven op de zegels). De brief werd teruggestuurd met de mededeling (beneden op envelop):

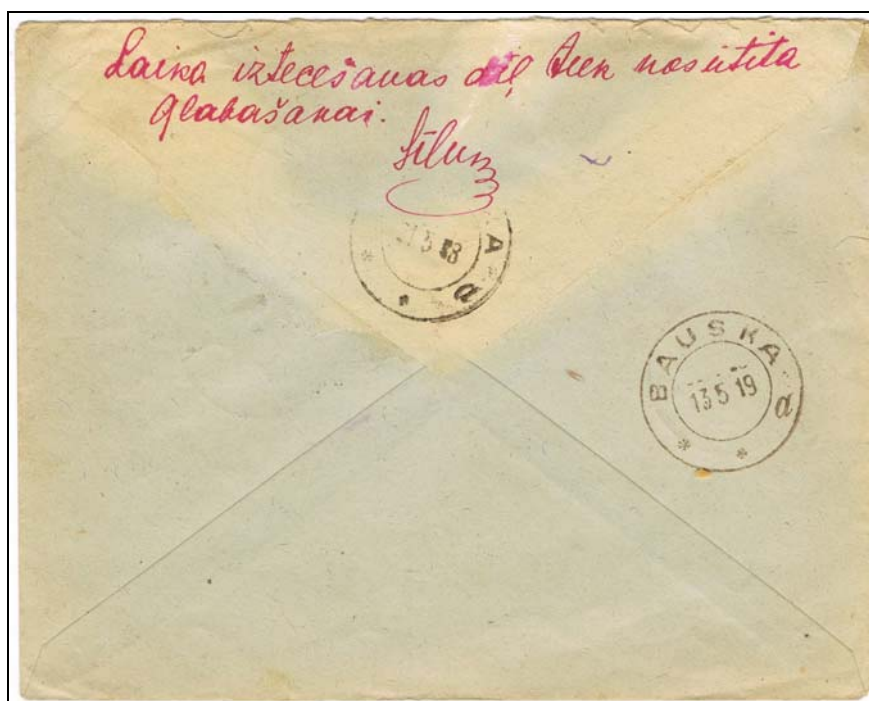
Wegen Marken Einfuhr zurück!

Met 2x het stempel Zürich.
Kennelijk bevatte de envelop postzegels, en was invoer van geld en/of geldswaardige papieren zoals postzegels destijds in Duitsland niet toegestaan.
Verder zijn op de voorzijde vermeld 2 getallen 137 en 42 met twee strepen, en met rood potlood: Riga glabasana (= [rebuten] depot van Riga).
Op de achterzijde van de envelop zijn twee stempels Bauska a 13 5 19 en Bauska a 21 5 19 [NB: kennelijk per abuis (21-5-)18 i.p.v. 19], en een in rood geschreven opmerking: Laika iz-tecešanas deļ teek nosūtīta glabašanai met handtekening.
De betekenis: Naar depot doorgestuurd i.v.m. verstrijken van de bewaartijd.

Joop van Heeswijk

Afb. 1a

Afb. 1b

DE GRENS BIJ NARVA

Olav Petri

Dat in het Interbellum de grens tussen Rusland en Estland anders liep dan daarna, was bekend, maar hoe dan precies dat werd mede duidelijk door een landkaart van Jan Kaptein en... door deze ansicht (afb. 1).

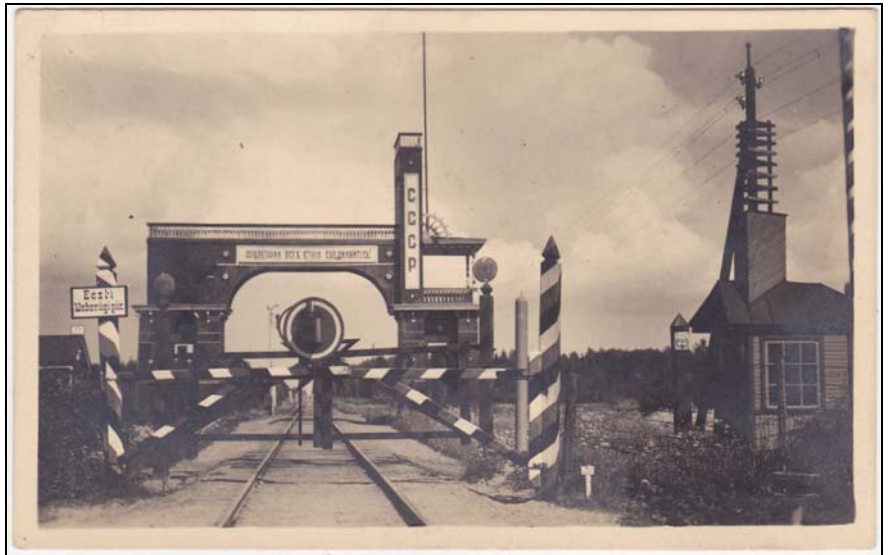
Hij toont de grensovergang voor het spoor bij Narva. Niet in het midden van de rivier gelegen, maar een klein stukje naar het oosten van de stad. De kaart toont een aantrekkelijk vorm gegeven grensovergang, met een onder architectuur gebouwde poort in een stijl met vlakken die we kennen van bijvoorbeeld Mondriaan. Om de reiziger te verwelkomen is de poort voorzien van de tekst "Proletariërs aller landen, verenigt u". Een slagboom met links een paal met bordje Estse grens, waarvan kleuren hoogstwaarschijnlijk blauw zwart wit waren. Rechts, enkele meters van de Estse grens verwijderd loopt de grens van de Sovjet Unie met rechts ervan een bord met het staatswapen. Het is enkelspoor en volgens het internet en ook volgens de handgeschreven tekst van de kaart is het de enige grensovergang voor treinen.

De kaart is verzonden op 4 april 1936 en gestempeld in de trein van Narva naar Tapa en ging naar Saksamaa, Duitsland, naar Wuppertal-Barmen. Interessant is dat de geadresseerde, of beter, iemand met dezelfde naam als de geadresseerde, afkomstig uit deze stad, publiceerde over de Mennonieten in Rusland. Familie?

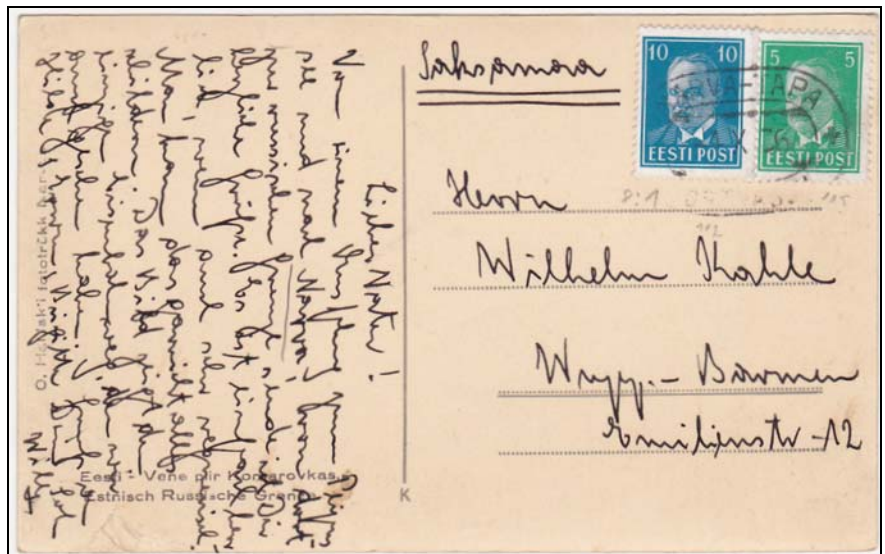
Over de grens tussen Estland, het Rusland van de tsaren, de USSR en het huidige Rusland is een dik boek te schrijven.

De grens van het Interbellum was vastgesteld bij het verdrag van Tartu/Dorpat van 2 februari 1920, waarbij Estland als eerste Baltische staat een vredesverdrag sloot met Rusland. Daarbij werd in hoge mate de frontlijn gevolgd zoals die op dat moment liep en niet de administratieve grens tussen de vroegere gouvernementsen.

De tekst van het vredesverdrag laat zien hoe men destijds tot in detail

Afb. 1a

Afb. 1b

vastlegde waar de grens liep, in termen als: vanaf het huisje bij het weiland via een bospad tot aan een sloot en dan verder enz. enz. Een gedemilitariseerde strook is ook vastgesteld in dit vredesverdrag.

Aardig detail: van Russische zijde was de onderhandelaar de heer Joffè die we al kennen als eerste onderhandelaar in Brest Litovsk, de foto van hem in bontjas in de sneeuw op het perron bij de begroeting door Duitse militairen.

Estland had deelgenomen aan de veldtocht van de “witte” generaal Judenitsch tegen Lenin’s Rusland en hield na de mislukking daarvan stand aan de oostzijde van de rivier Narva en het Peipusmeer. Estland hield dus een pied-à-terre op de oostelijke oever van de rivier de Narva. Ook in het zuiden van het Peipus meer was van zoiets sprake.

Ivangorod, de tweelingstad van Narva, op de oostelijke oever gelegen, werd één stad samen met Narva. Ivangorod was vooral een vesting en stamde uit de tijd van grootvorst Ivan III, uit een periode waarin de Russische vorsten met succes Mongoolse chanaten hadden verdreven en niet meer aan de schatplicht voldeden. Het fort moest de ridders van Duitse Orde afschrikken, tot hier en niet verder.

Het feit dat het Estse Narva twee decennia postkantoren had op de oostelijke oever, vraagt om uitzoekwerk. Waar lagen de kantoren in de tweelingstad en zijn ze door stempels van elkaar te onderscheiden? Ik weet het (nog) niet. Van het zuidelijke Petseri, een bedevaartsoord, kennen we diverse stempels.

Van Irboska (Izborsk) staat er één in Hurt/Ojaste.

Een kaart van Jan Kaptein liet zien dat het plaatsje Komarovka aan de spoorlijn als laatste op Ests gebied lag en Sala als eerste op Russisch gebied. Het moderne Google Maps laat een landelijk gebied zien met hier en daar een huisje. De gehuchten die destijds op Ests grondgebied kwamen te liggen waren echt klein, hadden blijkens een oude telling een grotendeels Russische bevolking, wat Esten en andere nationaliteiten of godsdiensten. Enorm veel post zal er niet verwerkt zijn. Maar waren er eigenlijk wel postkantoren of postagentschappen gevestigd in die gehuchten? Zelfs het destijds Estse Irboska met grote Middeleeuwse vesting tegen Duitse ridders en Pools-Litouwse vorsten gericht, was administratief een gehucht van de kleinste soort.

Filatelie houdt nooit op. Er is werk aan de winkel in de wintermaanden: waren er Estse postkantoren op de oostelijke oever en hoe heetten die dan?

◀

TERUGKOMEN OP

Ruud van Wijnen
Jan Kaptein

HBG 73

In het artikel over het postvervoer per trein in Letland in de tsarentijd beschreven we op pagina 22 de stations in Riga. Station Riga I, het Dünaburg- of Orelstation, is op menige ansichtkaart terug te vinden, één ervan beeldden we af. Onlangs vonden we een afbeelding van station Riga II, het zgn. “Tukumer Bahnhof” (**afb. 1**). Te zien is dat het gelegen was op het verhoogde tracé tussen station Riga I en de brug over de Daugava.

Ruud van Wijnen

HBG 42

In het artikel over het Jodendom in Litouwen is Chiune Sugihara niet ter sprake gekomen. In 2004 gaf Litouwen een postzegel uit om deze Japanse consul te eren (**afb. 2**). Als consul van Japan in Kaunas gaf hij in 1941 duizenden Joden een transit-visum voor Japan. Voor de Sovjet-Unie was dit een eis om vluchtende Joden door te laten.

Er is ook een Nederlandse connectie. De Nederlandse consul in Kaunas, Jan Zwartendijk, werkte samen met Chiune Sugihara. Jan Zwartendijk (**afb. 3**) schreef in korte tijd minstens 2139 visa uit voor de eindbestemming Curaçao. De route die Zwartendijk voor de Poolse Joden had bedacht liep via Siberië. Via Wladiwostok en het Japanse Kobe konden de Joodse vluchtelingen naar Curaçao of Sjanghai.

Het consulaat van Zwartendijk en het Japanse consulaat werden wel in de gaten gehouden door de Russen. Jan Brokken heeft het KGB-dossier over Jan Zwartendijk te pakken gekregen en een boek over hem geschreven (**afb. 5**).

Er is ook een briefje aan Stalin gevonden met de vraag wat men moest met de vele Joden, die reisden

In deze rubriek komen we terug op eerdere artikelen.

Afb. 1

Afb. 2

via de Transiberië-Expres. “Toestaan” was het antwoord. Waarschijnlijk waren de Russen zo toegeeflijk, omdat er aardig wat geld werd verdiend aan deze reizigers, 400 dollar voor een enkele reis.

Zelf heeft Jan Zwartendijk (1896-1976) nooit geweten hoeveel Joden door zijn toedoen zijn gered. Vlak na zijn dood kwam het bericht dat 95 % van de vluchtelingen met zijn visum de oorlog hadden overleefd. Van deze groep zijn zeker 3080 Joden met naam bekend, maar het Wiesenthal centrum kwam na berekeningen tot een aantal van 6000. Sommige schattingen komen uit op 10.000.

Na de oorlog kreeg Zwartendijk een berisping omdat hij zich niet aan de regels had gehouden, en dus ook geen lintje.

Nu had hij zich echt niet aan de regels gehouden: na sluiting van het consulaat – 3 augustus – ging hij door met het uitgeven van visa.

Ook de Japanse consul kreeg problemen met de Japanse autoriteiten. In 1984 eerde Yad Vashem hem als Rechtvaardige onder de volkeren. Na zijn dood werd ook Jan Zwartendijk in 1997 toegevoegd aan de erelijst op de muur der Rechtvaardigen onder de Volken. Voor het voormalige Philipsgebouw aan de Laisvės Alėja 29 kreeg hij uiteindelijk een monument.

Afb. 5

Afb. 3

Afb. 4

Paspoort: visum – 1940- met de handtekening van Jan Zwartendijk (Op Wikipedia door Neil, 'Huddyhuddy')

Chiune Sugihara – Gerechter unter den Völkern / Hiroataka Araki. – In: Baltikum 2018 ; Nr. 5. – p. 59-60

Consul berispt om redden van Joden. – Artikel in: AD 3 oktober 2018.

Japanischer Consul Chiune Sugihara / Witold Fugalewitsch. – In: Lituania 2004 ; Nr. 22. – p. 1478

De Rechtvaardigen : Hoe een Nederlandse consul duizenden Joden redde / Jan Brokken. – 2018

Zydai Lietuvoje : Joden in Litouwen / Jan Kaptein, E. Jasiunas
In: HBG 2003 ; 42. - p. 30-40

Jan Kaptein

Jan Kaptein,
Olav Petri
Ruud van Wijnen

Rossica Fall 2018 ; No 171

De “sociale filatelie”, zoals ik het onlangs hoorde noemen, krijgt veel ruimte in dit nummer, dus achtergronden van zegels, de wat ver van Rusland liggende onderwerpen als de Korfu republiek, Koloman Moser. Howard Weinert toont post van leden van de Romanov familie.

Mij viel een stuk op over cinderella's, uitgegeven door Witte Russen in China (Wolfgang Baldus). De tinten deden denken aan Denikin postzegels of speculatieve ROPiT uitgaven. Nog nooit gezien, er zijn er 2 series van over en Baldus bezit er een van.

Vitaly Malov schrijft over gemengde Russisch/Poolse frankeringen uit 1939, met veel illustraties waaronder post uit Wilno, een raakpunt met Het Baltische Gebied (**afb. 1**). En dan als altijd iets over Zemstvo, verder lokale briefkaarten tsarentijd, spoorweg aantekenstrookjes idem. Sovjet militaire censuur krijgt een artikel van David Skipton en Steve Volis.

Meer Kossoy schrijft over retourpost, frankering ervan en het stempel “uit de brievenbus genomen” in de tsarentijd. Alexander Kolchinsky behandelt kort Oostenrijkse stempels op krijsgeslagenpost uit Rusland Eerste Wereldoorlog. Lev Ratner neemt de Russische 5 en 10 roebel zegels onder de loep. Armenië en Georgië 1918 worden besproken. Alexander Krugljakov begint met een serie over de arbeider, soldaat en boerin zegeltjes van 1936 en later. Daar valt veel te beleven, zoals altijd bij langlopende series.

Rossica heeft leden nodig, daarom een oproep aan de leden om te exposeren, om te tonen dat ze bestaan. Men wil

Gerecenseerde tijdschriften of artikelen daaruit kunt u tegen porto- en/of kopieerkosten opvragen via de redactie.

Afb. 1

Brief, verzonden vanuit Wilno (Vilnius) naar Grodno, in het westen van Belarus op 14 oktober 1939. Mengfrankering met Sovjet-zegel en Poolse zegel volgens binnenlands tarief van de Poolse post: 25 groszy. Poolse stempel "Wilno 1". Dit is een zeldzaam stuk uit de korte periode in 1939 dat Vilnius onder controle van het Rode Leger was.

ook meer bijeenkomsten op meer lokaal niveau, Amerika is groot. Er zijn verzamelaars genoeg, maar hoe krijg je ze bij de vereniging?

Olav Petri

Deutsche Zeitschrift für Russland-Philatelie Dezember 2018 ; Heft Nr. 109 en Juni 2019, Heft Nr. 110

In beide nummers laat Bernd Essler Russische scheepspost uit de tsarentijd zien: uit de beroemde collectie van Raymond Casey (deel 3 en 4). Ook in beide nummers een artikel van Wolf-Dieter Gerl en Konstantin Frey over de Russische post op Kreta. Na de Grieks-Turkse oorlog (1897) werd Kreta administratief autonoom, met eigen postzegels. Het eiland werd in sectoren verdeeld en stond zo onder

‘toezicht’ van Rusland, Engeland, Frankrijk en Italië. Rusland hield toezicht in het gebied rond de stad Rethymnon. Er werden ook postzegels door de Russische bezettingsmacht uitgegeven, die ook vervalst zijn.

In nummer 109 is een blok uit 1964 – Zomerspelen in Tokio- beschreven met veel details: een jeugdherinnering van Alexander Krugljakov.

Ik ben ook verzamelaar van de Krim en in nummer 110 is een mooi artikel opgenomen over de postgeschiedenis van de Krim 1917-1921. Het artikel, geschreven door Thomas Berger en Alexander Epstein, beschrijft de bijzondere postgeschiedenis: Volksrepubliek Krim, Bolsjewieken, Comité, Socialistische Sovjetrepubliek Taurida, Duitse bezetting, 1e Regionale regering, 2e Regionale regering, Socialistische Sovjetrepubliek de Krim, bezetting Denikin (juni 1919).

Er komt nog een vervolgartikel.

In hetzelfde nummer ook een artikel over de post uit Pruisen naar Rusland 1866-1875. Toch wat Baltisch: brieven naar Mitau, Riga en naar Wilna. De auteur, Reinhold Ruh, zal nog terugkomen met een vervolgartikel.

Jan Kaptein

Rossica Spring 2019 ; No 172

Veel Baltisch deze keer en ook dingen die je altijd al wilde weten maar nergens kon vinden.

Lapas schrijft over Litouws-Russische handelsbetrekkingen met daarbij aardige illustraties van o.a. tabaksproducten. Nooit geweten dat de papirosy Kazbek oorspronkelijk (ook) uit Kaunas kwamen. Hij vertelt ook in detail hoe de plaats Sejny in 1920 afwisselend Litouws en Pools was, hoe dat kwam en illustreert het met boeiend materiaal en een aardige recente foto zoals Ruud van Wijnen ooit leverde bij postkantoren in Riga. Maar er is meer lezenswaardigs.

De zogenaamde “generaal Vlasov” postzegels uit de WO2 propaganda krijgen veel aandacht van Wolfgang Baldus, tot in detail. Ze dateren al uit een vroegere propaganda aanpak inclusief twee modeldorpen om Russen te imponeren. Boeiend! Sandulov, opvarende van het cruiseschip Lermontov dat zonk bij Nieuw Zeeland, vertelt over wat en hoe en heeft diverse memorabilia.

Grigoleit bewijst dat de Georgische zegels van 1919 helemaal koningin Tamara niet tonen, maar een allegorie van de jonge republiek. Zoals altijd is er veel aandacht voor zemstvo zegels, zeldzame stempels, losse zaken.

Skipton en Volis beschrijven verdere KGB censuur, dankzij archieven van deze instellingen die toegankelijk zijn geworden. Er komt iets interessants boven water, in dit geval de jacht op gesmokkelde post van krijgsgevangenen, propaganda van het westen, privé-personen, soms herkenbaar via het “uit de brievenbus” stempel.

Dat post van de dagen van de Oktoberrevolutie zeer zeldzaam is, merkte ik zelf al, er is nu opnieuw wat opgedoken. Wilt u wat weten over

post in bezette delen van Finland periode 1940-1944? Lees Horecky, rijk aan smaakmakers.

Meer over Siberië? Dick Scheper is grondig bezig met Vladivostok. En dan de grote Russische troepenmacht (Eerste Wereldoorlog) aan de Franse fronten in het Westen in noord Griekenland, herkenbaar aan Franse veldpostnummers. Brayman en Tuykov beschrijven wat er gebeurde, hoe de revoluties in Rusland de troepen beïnvloedde, waarbij ook het in Nederland bekende La Courtine genoemd wordt. Een tot in detail uitgezocht poststuk, heerlijk leeswerk, bijvoorbeeld een poststuk uit 1941 dat Sovjet-Amerikaanse militaire steun betreft, soort “Land Lease”, ook hier zijn archieven open, nu in Amerika. Ik doe de andere auteurs tekort, er staat namelijk nog veel meer in dit nummer, 138 bladzijden in kleur, waarbij ook verenigingszaken aan de orde komen en weer iets over de 90-jarige, roerige geschiedenis van de vereniging.

Olav Petri

Baltikum : Zeitschrift für Philatelie und Postgeschichte 2019 ; Nr. 7

Net als in de vorige “Het Baltische Gebied” is in de zevende Baltikum veel aandacht voor de na 1944 “weiterverwendete” stempels. Het gaat over de speurtocht naar Estse, Letse en Litouwse stempels uit de tijd van de onafhankelijkheid, over sovjetstempels uit de bezettingsperiode 1940-1941 en over Duitse stempels uit de jaren 1941-1945 die na de herbezetting van de Baltische staten in 1944 nog korte of langere tijd in gebruik waren. Na een algemene inleiding door Thomas Löbbering beschrijft en toont Ruud van Wijnen in een uitgebreid artikel de vondsten in zijn Letland-verzameling. Ook is er daarbij aandacht voor normale dagtekenstempels die werden gebruikt op post naar het buitenland en heimelijk aangaven dat de post door handen van de censuur was gegaan. Als voorbeeld beschrijft Thomas een tweemaal gebruikte enveloppe waarmee in 1947 een brief vanuit Letland naar Duitsland werd verstuurd, inclusief Russische en Amerikaanse censuur (zie ook

HBG 74, pag. 37). Uit reacties van verzamelaars wordt inmiddels wel duidelijk dat er in de eerste jaren na de oorlog nog onverwacht veel “weiterverwendete” stempels tijdelijk in gebruik bleven.

In dit nummer nog een aantal posthistorische bijdragen rond de Tweede Wereldoorlog. Heinz Lukaschewitz begint een serie artikelen over het eerste jaar van de Letse Sovjetrepubliek (1940-1941), waarbij aandacht voor het gebruik van Letse zegels en de Duitse censuur in Königsberg. Ronduit verrassend is de beschrijving door Ivars Snikeris van een brief uit 1944 van de Nederlandse “Frontarbeiter” A. Ligthart aan “Frau W. Kochs” in Mazirbe. Het gaat namelijk over dezelfde afzender en dezelfde geadresseerde als in het artikel “mijne voes ist jist gans besser Willie” door Ruud van Wijnen in HBG 72. Duidelijk is nu wel dat Willie een vrouw was. In een ander artikel besteedt Snikeris middels een drietal briefkaarten ook aandacht aan een Letse “Frontarbeiter” en zijn familie in september 1944, kort voor de ontruiming van Riga door de Duitse troepen. Estland komt aan de orde door een gedegen onderzoek van Peter Feustel naar plaatfouten bij de rode 5 markzegel van de Weefster en Smid-uitgave (Mi. 37A). Hiervoor bekeek hij ongeveer 10.000 zegels gedrukt op het horizontaal geribbelde papier. Verder aandacht voor de ijsvluchten in 1920 en, door Thomas, correspondentie van de handelaar Eduard von Baggo (1870-1945) in Danzig met Estland. Trieste noot: von Baggo kwam als vluchteling om bij de ramp met de Wilhelm Gustloff in de Oostzee.

Litouwen komt er in dit nummer bekaaid af met de beschrijving van een pakketkaart bij een waarde-zending van 19.000 mark uit 1916 tijdens de Ob. Ost-periode. Het pakket wordt door de “Bank der Ostpreussischen Landschaft” in Wilna via het Duitse veldpostkantoor 166 in de stad verzonden aan de Ambtelijke deposito-afdeling voor “Darlehenskassenschein in Rubeln” in Kowno. In dit artikel, weer van Thomas, wordt ook ingegaan op de rol van de diverse munteenheden in het Ob. Ost-gebied.

Ruud van Wijnen

Afb. 2

Kaart uit het artikel van Andrew Kapochunas in LPS 2018 ; No. 246.

De kaart is uit: The Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences: elibrary.mab.lt/, via LithuanianMaps.com

Lithuania Philatelic Society Journal 2018 ; No. 246

In dit nummer is opnieuw een lang Artikel opgenomen over kaarten en kaartenmakers. In dit vijfde deel behandelt Andrew Kapochunas etnische kaarten. Etnische kaarten gaven na de Eerste Wereldoorlog aan of een gebied overwegend Pools of Litouws was. En waar dus de grens moest komen. In het artikel staan heel veel fraaie kaarten.

De eerste etnische kaart door een Litouwer, V. Verbickas, werd gepubliceerd in 1911 (afb. 2).

Verder een artikel door Vytautas

Doniela over Mindaugas de Tweede. Willem (II), hertog van Urach en graaf van Württemberg, was van 11 juli tot 2 november 1918 als Mindaugas II koning van Litouwen. Na de Duitse nederlaag koos de Staatsraad van Litouwen toch bij nader inzien voor een Republiek. Willem heeft de troon dus nooit daadwerkelijk bestegen. In een ander artikel in dit nummer schrijft Vytautas Doniela over de 1941-opdrukken van Rokiškis. Gregory Wilson en John D. Neefus doen verslag van hun studie van de kurk-stempels van Memel in de vorm van 3 diamanten. Deze stempels werden tijdens het Franse bestuur

(1920-1923) gebruikt voor zegels op pakketten.

De familie van Leonas Veržbolaukas woonde in 1939 in Klaipėda en verhuisde na de Duitse bezetting van deze stad naar Salantai. Hij beschrijft zijn ervaringen bij het begin van de Duitse inval op 22 juni 1941. Audrius Brazdeikis besteedt aandacht aan de internet-expositie Lituonica-2018 en een nieuw boek over de ontwerpers van de Litouwse zegels 1918-1940. Dit boek is geschreven –in het Litouws- door Vytautas Sajauskas.

Jan Kaptein